

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного публічного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Міжнародно-правове регулювання заборони примусової праці»

Студента 2 курсу, 12м групи,
Спеціальності Міжнародне право _____

Корнієнко
Олена Ігорівна

Науковий керівник
к.ю.н., доцент _____

Плахотнюк
Наталія Вікторівна

Керівник освітньо-професійної
програми
д.ю.н., професор _____

Дешко
Людмила Миколаївна

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ 1. Історичні аспекти становлення та розвитку початкових форм примусової праці та їх подальше закріплення	9
1.1. Засади становлення рабства як початкової форми примусової праці.....	9
1.2. Сучасні форми примусової праці	23
Розділ 2. Механізм міжнародно-правового регулювання заборони примусової праці	39
2.1. Заборона примусової праці на багатосторонньому і регіональному рівнях.....	39
2.2. Судова практика Європейського суду з прав людини в справах про відновлення порушених прав та свобод у сфері примусової праці.....	51
Розділ 3. Національне правове регулювання заборони примусової праці	66
3.1. Конституційні способи захисту охоронюваних прав від злочинів, які містять ознаки примусової праці	66
3.2. Правове регулювання заборони примусової праці за особливостями трудового законодавства України	81
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	97

ВСТУП

Актуальність теми міжнародно-правового регулювання заборони примусової праці буде завжди присутня та зростаюча і причина тому є забезпечення основоположних прав громадян, які визначаються кожною самостійною державою як найвища соціальна цінність суспільного життя. Так, напрямки діяльності держави та їх державних урядів визначаються виходячи із змісту прав та свобод громадян, зокрема їх гарантій. Актуальність теми дослідження обумовлюється високим рівнем показників примушування людей до здійснення трудових дій, найчастіше зазначені дії передбачені законодавством як суспільно небезпечні. Як вбачається із статистик органів Міністерства внутрішніх справ України, жертвами примусової праці виступають люди, що належать до незабезпеченої ланки суспільства, таких як особи, що відбувають покарання, біженці та навіть діти. Тому, актуальність дослідження даної теми, в першу чергу, розкривається в способах захисту найнижчої соціальної ланки суспільства від впливу існуючого ринку, який створює попит дешевої робочої сили.

Конституція України визнає недоторканність і безпеку людини як найвищу соціальну цінність, що виступає підґрунтям існування та розвитку кожної держави. Людина є основною ланкою держави і суспільства в цілому, тому дотримання принципів забезпечення немайнових прав, визначених основним законом країни, є основою функціонування держави. Зазначені права регламентуються і захищаються докладеними зусиллями і прагненням суб'єктів міжнародного публічного права вступати до спільної діяльності правового регулювання, мета якого обумовлюється забезпеченням захисту прав працюючих. Основний закон України — Конституція, містить норми, які гарантують та захищають основоположні права людей, а саме статтею 43 Конституції України визначено, що «Використання примусової праці забороняється», однак попри наявності законодавчого регулювання і захисту людей від примусових дій, ситуація у

світі все ж-таки відображає відсутність певних елементів справного механізму міжнародно-правового регулювання заборони примусової праці.

Актуальність теми дослідження в даній роботі обґрунтовується шляхом критичного аналізу та порівнянням з відомими підходами держав до розв'язання проблем, котрі існують у сфері захисту трудових прав людини та визначенням значення роботи для розвитку вказаної галузі. Міжнародні трудові відносини не стоять на одному місці, вони інтенсивно розвиваються, тому з року в рік з'являються глобальні проблеми в сфері захисту прав працюючих, наслідком яких є знецінення найголовніших соціальних благ кожної держави – прав людини. Несправний механізм міжнародного правового регулювання, велика кількість злочинів у тому числі рабство, викрадення, примусова праця в армії чи в сфері громадських робіт, примусова праця за результатом торгівлі людьми, неправомірна праця ув'язнених осіб, прогалини в законодавстві країн, відсутність єдиної спільної діяльності держав та інші негативні фактори в сфері запобігання примусової праці, які створюють перепони на шляху до розвитку кожної держави та підтримання рівня життєдіяльності своїх громадян.

Ми, як громадяни України повинні докласти максимум зусиль в рамках національних і зовнішніх питань захисту трудових прав людини для запобігання загрозливих викликів кримінальних злочинів у сфері праці, ми повинні показати, що Україна має спроможність досягти поставлених завдань у сфері відновлення порушених трудових прав громадян та створення подальших засобів і способів їх захисту.

Мета і задачі дослідження. Метою роботи є дослідження присвячена стратегічним завданням, які покликані створити справний механізм подолання негативних явищ у сфері праці, що є важливим аспектом для України та світового розвитку країн, їх єдності у спільній діяльності у міжнародно-правовому регулюванні заборони праці.

Завдання дослідження визначаються поставленою метою і являють собою конкретні послідовні шляхи вирішення проблем та висвітлення наступних аспектів:

1. Виявлення напрямків та можливостей вдосконалення способів захисту прав працюючих, особливо приділяючи увагу найслабкішій ланці суспільства, враховуючи нинішні прогалини у законодавстві країн та відсутності прагнення певних держав співпрацювати з іншими державами для подолання зазначених проблем;

2. Надати оцінку результативності міжнародного співробітництва держав у сфері захисту прав працюючих як для України так і для держав, що займають впливове місце на міжнародній арені;

3. Проаналізувати існуючі ситуації примусової праці на міжнародній арені, яка присутня на сьогоднішній день і виявлення причин існування певних перепон, які стоять на шляху її ліквідації;

4. Розкрити основні етапи еволюції примушування людей до здійснення трудових дій, що являють собою кримінальні злочини;

5. Визначити роль міжнародних урядових організацій та їх нормативно-правових актів у міжнародно-правовому регулюванні заборони праці;

6. Розкрити теоретичні засади та моделі існуючих ринків примусової праці, що пропонують послуги дешевої робочої сили;

7. Визначити сьогоденну ситуацію примусової праці на території України та її негативний вплив на цивільне населення;

8. Здійснити порівняльно-правовий аналіз міжнародно-правових актів як найбільш впливового методу запобігання примусової праці;

9. Визначити фактори розвитку примусової праці та можливі засоби їх ліквідації;

10. Відобразити вплив судової практики Європейського суду з прав людини на інституційний механізм міжнародно-правового регулювання заборони праці;

11. Здійснити аналіз державної політики правового регулювання заборони праці нерозвинутих держав.

Об'єкт дослідження дає змогу розмежувати трудову політику окремих держав, спільної діяльності держав у сфері міжнародно-правового регулювання запобігання примусової праці і юрисдикцію міждержавних урядових організацій по даним питанням. Об'єктом дослідження даної роботи виступають суспільні відносини, що виникають під час примушування людей до здійснення неправомірної трудової діяльності проти їх волі, розгляд причин існування ринку таких трудових послуг. До об'єкту дослідження виступає розгляд прогалин міжнародно-правових актів та неефективних національних законів України, які дозволяють проблемам у сфері захисту прав працюючих зберігатися. Фактори, що змушують людей підкорятись та діяти проти своєї волі, негативні чинники, що дозволяють процвітати промисловості, яка пропонує низький рівень заробітної плати, потребу в регулюванні або моніторингу робочих станів, розгляд переважаючого сектору примусової праці – сектору статевих послуг.

Основним об'єктом даної роботи виступає процес взаємодії держав у сфері виявлення та ліквідації суспільних явищ, що породжують дешеву робочу силу, що на нашу думку, є основною причиною існування світового ринку примусової праці як хвороби суспільства, вилікування якої залежить лише від прагнення та вкладу держав в розвиток спільної діяльності у сфері міжнародно-правового регулювання суспільних відносин трудової сфери. У роботі висвітлюється прогнозування результату дослідження об'єкту роботи, визначення оптимальних шляхів досягнення поставлених завдань.

Предметом дослідження є міжнародно-правове регулювання заборони примусової праці.

Методами дослідження виступають неоднорідні способи набуття достовірних наукових знань, умінь та практичних навичок, метою яких є охоплення різних напрямків впливу правового регулювання держав на суспільні відносини, що захищають права працюючих. Методологічну

основу розгляду міжнародно-правового регулювання заборони праці складають підходи, що відіграють роль чинників об'єктивного дослідження об'єкту даної роботи. Таким чином, при дослідженні міжнародно-правового регулювання заборони примусової праці були використані наступні методи:

1. Історичний метод, який розкрив основні етапи виникнення та подальшого розвитку примусової праці та способи її ліквідації спільною діяльністю співробітництва держав у сфері праці.

2. Метод групування. Метод, який відображає логічні узагальнення, оцінку ризиків подальшого функціонування ринку примусової праці та роль спільної діяльності держав у сфері міжнародно-правового регулювання заборони праці.

3. Структурний метод, за допомогою якого було виявлено особливості розвитку державної політики у сфері захисту та способів відновлення прав працюючих та виявити значущість актів національного та міжнародного законодавства, а також роль та внесок суб'єктів інституційного механізму досліджуваного правового регулювання у сфері запобігання примусової праці, як впливового засобу міжнародно-правового регулювання заборони праці.

4. Аналіз, синтез та класифікація. Методи, які обумовлюють порівняльний аналіз причин становлення примусової праці та її невід'ємних елементів, подолання яких залежить від взаємодії держав та міжнародних урядових організацій. Розгляд функціонування та основних моделей міжнародного співробітництва держав, що покликано для захисту прав працюючих.

5. SWOT-аналіз. Метод, який оцінює внутрішні та зовнішні фактори, що здійснюють вплив на розвиток співробітництва держав у сфері захисту прав працюючих. Особливість цього методу полягає в тому, що він надає змогу оцінити сильні та слабкі сторони справи, підприємства, ринку, взаємовідносин, а також знайти нові можливості захисту людей від

примусової праці та встановити ймовірні способи ліквідації ринку дешевої робочої сили.

Практичне значення отриманих результатів було обумовлено проходженням виробничої практики, де була надана можливість в отриманні дійсної вихідної інформації, що відповідає сьогоdnішньому досягнутому рівню вчинення кримінальних злочинів у сфері праці, розвитку спільної діяльності держав у міжнародно-правовому регулюванні заборони праці, джерела для обґрунтування висновків та зазначених тверджень, зокрема про методи і способи захисту прав людей від примусових злочинних дій, моделі міжнародного співробітництва держав, можливі ризики та оцінка потреби і перспективи даної спільної діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у виявленні напрямків та можливостей вдосконалення способів захисту прав працюючих, перш за все приділяючи увагу найслабкішій ланці суспільства, враховуючи нинішні прогалини у законодавстві країн та відсутності прагнення держав співпрацювати для подолання зазначених проблем.

Структура роботи. Дослідження міжнародно-правового регулювання заборони примусової праці зумовила наступну структуру дипломної роботи, яка складається зі вступу, трьох розділів дослідження, висновків та списку використаних джерел. Таким чином загальний обсяг випускної кваліфікаційної роботи складає 101 сторінка.

Розділ 1 Історичні аспекти становлення та розвитку початкових форм примусової праці та їх подальше закріплення

1.1. Засади становлення рабства як початкової форми примусової праці людини

Рабство входить в історію людства з появою цивілізації, яка розкриває наступні питання: які чинники обумовили появу рабства; які люди були більш піддані до рабовласницького впливу. Так, у стародавній цивілізації користувалась попитом фермерська справа, проте мисливці-збирачі і первісні фермери не були зацікавлені у перевагах рабовласницького режиму, адже вони збирали та вирощували достатньо їжі для себе, і вони розуміли, що раба потрібно утримувати, що виступало нерациональним чинником, який відтворював відсутність економічних переваг у володінні іншої людини – «Ще одна пара рук - ще один рот». Однак, як тільки люди почали утворювати великі міста, надлишок продуктів, що створювався в сільській місцевості, особливо на великих маєтках, відіграв роль поштовху розвитку широкому колу ремесл. На великій фермі або в майстерні з'являлась реальна користь в надійному джерелі дешевої робочої сили. Всім відомо, що майже кожна стародавня цивілізація використовувала рабів і це доводить, що заволодіти дешевою робочою силою не вимагало певних утруднень, достатньо було надати жертвам рабовласницького режиму житло та декілька раз на день погодувати.

Війна є основним джерелом постачання дешевої робочої сили, проте існують інші джерела та способи заволодіння рабами, наприклад, пірати надавали послуги з продажу полонених. За звичаями певних цивілізацій, злочинців засуджували до рабства, також невиплачений борг міг призвести до закінчення свободи людини, між тим траплялись випадки продажу батьками своїх дітей, які після, обов'язково потрапляли під вплив рабовласницького режиму. Мала місце тенденція, за якої діти рабів автоматично визнавались рабами.

Ми гадаємо, що згадане відношення до «дітей-рабів» було побудовано на підставі їх низького рівня досвідченості, адже рабовласники, за умови дешевої пропозиції робочої сили, доступної через війну або інших чинників, не дозволяли своїм рабам відволікатися від прямих обов'язків на виховання та навчання своїх дітей. Тому є важливим розглянути чинники що обумовили появу та розвиток початкової сучасної форми примусової праці – рабство, а саме за різними періодами історії та державної політики щодо рабовласницького устрою.

Інформація про правовий статус рабів відображається у ранніх періодах історії, де раб виступав об'єктом цінного майна власника. Так, обидві провідні держави Греції, Спарта і Афіни цілком залежали від розвитку ринку примусової праці, хоча державна політика Спарти описує рабовласницький режим як кріпацтво. Різниця державної політики Спарти і Афін щодо рабовласницького режиму полягала в тому, що ілоти Спарти - завойовані люди, живуть на своїй спадковій землі, але все-таки змушені працювати для своїх спартанських майстрів. Ілоти, попри наявності певних майнових і немайнових прав, все ж таки були прив'язані до своїх власників, водночас, раби в Афінах не мали певного обсягу прав, однак їх виконувана робота сильно відрізнялась від роботи, яку виконували ілоти. Соціальна ланка яка була більш подана до примусової праці Афін були шахтарі, період рабовласницької служби котрої досягав усього життя.

Історія Афін передбачає рабів, які займали престижне становище, зокрема ті, що належали безпосередньо державі, такі як 300 скіфських лучників, які представляли собою поліцейські сили згаданої держави. Більшість афінських рабів були домашніми слугами, їх рабовласницький вантаж цілком залежав від відносин, які вони підтримували та розвивали з їх власниками. До близьких відносин між власниками і рабами належать випадки, коли «раби-жінки» повноважні доглядати за дітьми власника, або «чоловік-раб» прямо керує сім'єю власника. Потреба «чоловіка-раба» в сім'ї рабовласника обумовлювалась ганебним ставленням народу до вільного

афінна, який приймав участь у формуванні внутрішнього майна сім'ї, тому за таких обставин «чоловіки-раби» в Афінах виконували всю роботу секретарського чи управлінського характеру, бо в цих умовах вони без сумніву виступали особистим помічником власника. Престижна ланка рабовласницького режиму залежала від самооцінки вільних громадян, які надавали ще більше можливостей рабам у імператорському Римі. Найбільш привілейовані раби входили до секретарського складу імператора, що слугувало, на той час, винятком у рабовласницькому устрою. Протягом двох століть, до заснування Римської Імперії, рабовласницький режим відчув більш жорстокий політичний режим. Так, умови виконання роботи передбачали фізичне ушкодження рабів спостерігачами; праця в бандах з ланцюгами, крім цього на загальних аренах раби були змушені вступати в гладіаторські бої, які становили пряму загрозу для життя [1].

Сучасні рабовласники в основному експлуатують людей, що належать до їх власної раси або народу. Парадокс полягає в тому, що сьогодні раби часто знаходяться в більш безправному стані, ніж в епоху, коли рабство існувало легально. Слід наголосити, що раби в сучасному світі коштують дешевше ніж в період 19 століття. Так, американська громадська організація "Free the Slaves" зазначає, що середня ціна раба на початку 19 століття становила 40 тисяч дол. США. Також, за твердженнями К. Бейлса, на внутрішньому ринку Таїланду люди, особливо жінки, продаються за 20 тисяч дол. США, а работорговці, в свою чергу, купують їх у батьків або родичів за 2 тисячі дол. США. На юрисдикціях певних самостійних державах раба можна купити за 100 дол. США [2].

Через велике рабовласницьке навантаження раби почали шукати шляхи його подолання, серед яких мали місце рабські повстання. Серед найвидатніших рабовласницьких повстань виокремилась помилкова мусульманська звичка добирати рабів до національної армії, яка призвела до одного незвичайного результату - ознака довіри, наданої рабам у близькосхідних громадах. Користуючись певними повноваженнями в якості

керівників єгипетської армії, 1250 рабських лідера, відомі як мамелюки, подолали султана і захопили владу. Так династія Мамелюка почала контролювати більшу частину Середнього Сходу протягом трьох століть.

Доречним буде навести приклад принципів рабовласницького режиму за політичним устроєм Середземномор'я, за яким раби працювали виключно в домашніх господарствах та арміях. Умови створення попиту рабовласницьких послуг на території Середземномор'я були обумовлені великими римськими маєтками, особливо попит рабства зазнав стрімкого розвитку з появою тютюну і бавовни. Тим не менш ринок рабської торгівлі процвітав, що спричинило створення природного рабовласницького ринку Середземномор'я. Цивілізовані райони, які оточували Середземномор'я забезпечили географічне та економічне середовище заохочення рабської торгівлі. На північ і південь розтягувались величезні райони, населені відносно непростими племенами, війна яких призвела до поневолення племінних полонених. Крім цього, ринкові сили спонукали племена захоплювати власних ув'язнених, що виступило одним із перелічених чинників розвитку рабовласницької торгівлі. У той же час доставка рабів до Чорноморського регіону є важливою частиною ранньої економіки Росії. На півдні від Середземного моря була розташована династія арабів, яка стимулювала африканську рабовласницьку торгівлю вздовж узбережжя, зароджуючи місто Завіла, що розвивається в Сахарі, зокрема як торгова станція для рабів. На захоплених територіях навколо озера Чад, раби продаються арабським власникам для ведення домашнього господарства.

У восьмому столітті рабовласницький режим тягнеться від Іспанії до Персії, який є прийнятною частиною життя. Цікавим фактом є те, що Коран, як основний закон, не забороняв будь-які прояви примусової праці людей, проте регулював заборону ушкодження «рабів-жінок». У християнських Євангеліях конкретно не згадується про рабство, хоча раби мали право отримувати певні матеріальні блага. У ранні середні віки місіонери та єпископи Римсько-католицької церкви виступали проти рабовласницького

режиму у новостворених династіях північної Європи. Саме служники вищезгаданої церкви надали поштовх до створення та подальшого розвитку новому напрямку соціального життя, який передбачав захист прав рабів, що послугувало поступовому зникненню рабства в західноєвропейських країнах.

Нова і катастрофічна глава в історії рабства починається з приходу португальців до Західної Африки в п'ятнадцятому столітті. Португальська експедиція п'ятнадцятого століття з'явилась завдяки розвитку морського транспортування товарів та послуг, європейські кораблі вперше ввійшли в постійний контакт з країнами Африки, які простягались до Сахари. Цей регіон називали основним джерелом рабів. У всесвітній історії, поява португальського народу обумовлюється відкриттям ринку, який надавав попит послуг з дешевої робочої сили, який мав пункт збору людського вантажу. Географічне розташування Португалії допомогло отримати державній політиці процвітання рабовласницької інфраструктури. Саме Вулканічні острови Зеленого Мису, з їх скелястими узбережжями містять пишні тропічні долини, які розміщені на морських шляхах між Західною Африкою, Європою та Америкою, що надало можливість португальським поселенцям безперешкодно переїжджати на інші острови, зокрема до Кабо-Верде.

Португалія заволоділа монополію у сфері рабовласницької торгівлі, завдяки чому були створені торгові майданчики для покупки чи продажу африканців. Деякі з цих рабів використовувались для роботи в поселенських садибах на островах Кабо-Верде, інші направлялись на північ для продажу на Мадейрі або в Португалії та Іспанії. Примусова праця на островах Кабо-Верде обумовила налагоджені зв'язки у сфері торгівлею дешевої робочої сили з африканським регіоном, які назвались Португальською Гвінеєю або Рабським узбережжям. Через відсутність обов'язкової певної регламентації щодо утримання рабів, виплати заробітної плати або дотримання умов праці та проживання підневільних, умови праці були надто жорстокими, через що,

працюючи ненормованою працею на плантаціях Кабо-Верде і на ткацьких, мисливських заводах, раби підвищили обіг бавовни в родючих долинах, та перетворили сировину на продукт, готовий до використання. Державна політика Португалії передбачала купівлю-продаж рабів на морських судах за готівку, ця африканська рабовласницька торгівля процвітала пропорційно із розширенням території і юрисдикції острова Кабо-Верде.

Можна дійти висновку, що раби, як інструмент що не потребує технічного обслуговування, запровадили розвиток трудомістких плантацій, на яких вирощували цукор, бавовну і тютюн, основними містами постачання яких був Карибський басейн і Америка. Високий попит сировини спричинив монополію транспортування африканських рабів у власну колонію Бразилії. Інші народи з трансатлантичними інтересами незабаром стають основними відвідувачами Рабського узбережжя.

До вісімнадцятого століття більшість власників кораблів, що здійснювали транспортування людьми, яким надалі було призначено піддатись під вплив рабовласницького режиму були громадянами Британії. Запровадивши і розвивши процедуру перетину меж державами, відому як трикутна торгівля, транспортування рабів не передбачало будь-яких затрат. Трикутна торгівля має економічну елегантність, найбільш привабливу для власників рабовласницьких кораблів. Кожна з трьох окремих подорожей, що складала експедицію є вигідною самостійно, лише "середнє плавання" через Атлантику, що включає рабів як вантаж. Тобто, морські судна відправлялись з Ліверпуля чи Бристоля для здійснення продажу товарів, які користувались попитом, місцезнаходження яких переважно було на території Західної Африці. До таких товарів відносились вогнепальна зброя, алкоголь, бавовняні вироби, металеві брелки та бісер. Торговці з нетерпінням чекали продукти у портах навколо Гвінейської затоки. У той час торговці висували рабів, захоплених в африканських регіонах, на продаж, після чого чекали транспорту, місцем призначення якого є Сполучені Штати Америки.

Після завершення першого обміну товарами раби завантажувались в морські судна, які протягом довгого часу перетинають межі Атлантики. Під час перевезення, раби перебували під колодами корабля, сховані, голодні і перелякані. В ході торговельної служби Атлантики до рабства потрапили дванадцять мільйонів африканців, з яких кожен шостий вмирав, перш ніж потрапити до західної Індії, де були розміщені основні рабовласницькі ринки. Найціннішим продуктом західної Індії вважалось патока, видобута з цукрової тростини, яка купувалась для останнього пункту прийому-передачі торгового трикутника. Направляючись в Англію, патока перетворювалась на ром, і так торговий трикутник продовжувався.

Португалія визнавалась найрозвинутішим центром рабовласницького устрою, що підтверджується великим обсягом робіт «фабрик рабів» з виробництва дітей на продаж. про це залишилося дуже мало документальних свідчень, одне з них - записи секретаря італійського кардинала, який служив в Лісабоні в 1571 році. Зазначені записи містили наступну інформацію: «Тут вирощують мавританських рабів, деякі з яких використовуються виключно для запліднення великої кількості жінок, подібно племінним жеребців, яких ведуть облік, як породам коней в Італії. На цих жінок дозволяють забиратися кому завгодно: дитина все одно буде належати власнику рабині. Кажуть, що багато хто з цих жінок вагітні. Мавру-жеребця забороняється покривати вагітних, під загрозою 50 ударів батоном, він покриває тільки не вагітних, тому що діти в результаті продаються за 30 або 40 ескудо кожен. Таких стад жінок багато в Португалії і колоніях, вони призначені тільки для розведення дітей на продаж» [3].

Міжнародно-правове регулювання заборони примусової праці досягло результату заборони рабства на законодавчому рівні в кожній самостійній державі, проте за оцінками міжнародної громадської організації «Anti-Slavery» майже 200 мільйонів жителів землі перебувають у такому становищі. К. Бейлс в своїх роботах розкривав причини привабливості рабовласництва, однією із яких є зниження собівартості товарів та послуг,

зокрема наводячи наступне: «Можливо, що рабська праця використовувалась для виготовлення цукру, який Ви додаєте до кави. Раби будували фабрики, на яких був виготовлений Ваш телевізор. У Бразилії раби виготовляють вугілля для виробництва металу, з якого створений Ваш транспортний засіб [4]. Так, через існування перелічених чинників число невольників, зокрема ХХІ століття, постійно росте. За даними Організації Об'єднаних Націй, щорічно в рабство потрапляє 700 тисяч чоловіків. Від 500 до 600 тисяч громадян колишнього СРСР, на початку нового тисячоліття переважна кількість жінок перебували в невольничому стані [5].

Жахи рабовласницької торгівлі не залишаються непоміченими в Англії, однак державна політика не містила регламентацію рабовласницького режиму, громадяни Англії прискіпливо відносились до рабовласників, через що останнім доводилось виправдовувати свою діяльність, проголошуючи забезпечення «рабовласницького дорогоцінного вантажу» турботою. Перший гострий урив громадської свідомості настає в 1688 році з виданням роману Афра-Бена «Орунько». Роман містив послання про страждання африканського князя та його коханого, перевезеного англійцями в рабство в Суринамі. Водночас, квакерам вже було відомо рабовласницький недуг людства. Квакерами виступало так зване «Товариство Друзів», товариство, яке було засновано релігійним дисидентом - Джорджем Фоксом. Джордж, через агресію епохи війн, проповідував нові підходи до християнської віри, які були неприйнятні політичним режимам, запропоновані урядом. Джордж та його очолюване товариство переслідувало віру без церкви, засновник стверджував, що у випадку духовної єдності людині, релігійні ритуали можна ігнорувати, а слово церква треба виключити. Так як торгівля рабами не належало до віросповідання квакерів, Джордж Фокс висловився рішуче проти нього. Незабаром після того, як під час боротьби американських колоній за незалежність, на чолі квакерів, виклик свободи виразився в Декларації незалежності, яка постановила, що тринадцять американських колоній

Північної Америки визнаються вільними та незалежними. До прийняття Декларації незалежності Квакери виключали будь-якого члена «Товариства друзів», який бере участь у рабовласницькій торгівлі, зокрема товариством було створено у Пенсильванії перше товариство, яке відмовляється від оподаткування, і в 1776 році Пенсильванія визволяла «квакерів-рабів».

Перша держава, яка скасувала рабство був штат Массачусетс, який закріпив свободу підневільних людей на законодавчому рівні, а саме в новій конституції 1780 року. Але викоренити суспільну хворобу на всій території Сполучених Штатів Америки виявилось неможливим, адже південні штати були налаштовані на збереження рабства, яке, як існували окремі думки, є економічною необхідністю. Це твердження знайшло своє відображення у конституційній конвенції Філадельфії. Як результат, аболіціоністи концентрують свої зусилля на скасуванні торгівлі рабами, припускаючи, що це матиме поступовий ефект ліквідації рабовласницького режиму.

Невід'ємним елементом визволення завойованих рабовласницькою хворобою людей є відома книга Томаса Кларксона під назвою «Есе про рабство і торгівлю людськими видами», за ознайомленням з якою, читачі розуміють потребу повної ліквідації рабської торгівлі. Так, скасування рабства почалось з невід'ємних частин прагнення подолати рабовласницький режим вищезгаданої кожної особи, їх об'єднанням або релігією, саме за результатом таких громадських течій:

1. У 1787 році конституційний конгрес Америки погодився під натиском південних штатів, що жоден закон про рабство не буде прийнятий протягом двадцяти років, однак зі спливом даного строку встановлюється заборона ринку торгівлі, об'єктом якого є людина на законодавчому рівні.
2. У 1807 році рабська торгівля оголошена незаконною з обох боків Атлантики.
3. У 1809 році в Лондоні парламент забороняє ведення рабів на будь-якому британському кораблі та ввезення рабів у будь-яку британську колонію.

Однак, попри результативність подолання певних елементів рабовласницького режиму, діти й досі народжувались в рабстві, щоб працювати на насадженнях, навіть у швидко зростаючій бавовняній економіці південних штатів. Нові хвилі зусиль громадському руху, які мають на меті ліквідувати примусову працю полонених, повинні обумовлюватись не лише послабленням рабовласницького устрою, а його повною ліквідацією. Рабство виступило основною областю розбіжностей між північними і південними штатами Америки з часу досягнення першого компромісу з цього питання на конституційному конгресі 1787 року. Скасування рабовласницького режиму стає особливо гострим політичним питанням у 1819 році під час урядових дебатів про приєднання південно-східної частини Міссурі, на території якої перебувала велика кількість рабів, до складу Сполучених Штатів Америки. У процесі вирішення існуючої проблеми мали місце пропозиції від конгресменів щодо внесення змін до законопроекту про приєднання південно-східної частини Міссурі, згідно з якими буде встановлена цілковита заборона введення в державу рабів, а також визволення дітей підневільних людей у віці до двадцяти п'яти років.

Переважну кількість членів конгресу представляли конгресмени з більш густонаселених північних країн з власною державною політикою щодо рабовласницького режиму. Так, принцип голосування виявився неспроможним ухвалити чи відхилити зміни до законопроекту, який переслідує захист прав підневільних людей, адже у голосуванні приймав участь сенат, який складався з одинадцяти південних та одинадцяти північних штатів, які в свою чергу мали по два сенатори. За результатами голосування більшість «за» чи «проти» не виявилось, що було неприйнятним фактом, тому що розгляд цього питання потребував негайного врегулювання, адже рішення за даним питанням визначало майбутню рабовласницьку або вільну державну політику. Дійти до компромісу не вбачалося можливим, адже рівний баланс сенату зберігався ще довгий період. У 1820 році було досягнуто згоди, що округ штату Мен

відокремиться від штату Массачусетс, щоб стати незалежною вільною державою, яка займе двадцять третє місце у союзі, однак можливість повалити інститут рабоволодіння за допомогою переважною кількістю держав з вільною державною політикою була знищена приєднанням штату Міссурі, до державної політики якого належало дотримання рабовласницького ринку, який зайняв двадцять четверте місце в союзі. Компроміс триває протягом наступних тридцяти років, протягом якого рівна кількість нових рабів та вільних держав вступає у союз (Арканзас, Флорида і Техас, Мічиган, Айова та Вісконсінс).

Однак, в 1849 році питання повалення рабовласницького режиму відновлюється, за рішенням уряду Каліфорнії приєднатися союзу держав як вільної від рабовласницького режиму держави. Дане питання мало статус нерегульованого до 1850 року, адже сенату важко було досягати певних міждержавних угод не тільки про повну ліквідацію, а ще і про спрощення певних навантажень рабовласницького режиму. Ключовим моментом досягнути компромісу, який полягав у непорушній єдності держав для подолання примусової праці обумовлювався п'ятьма угодами, зміст яких передбачав приєднання Каліфорнії до союзу як вільної від рабовласницького режиму держави, а також цілковиту заборону рабовласницької торгівлі у Вашингтоні та навколишньому окрузі Колумбії.

З політичної діяльності американського конгресу та спрямованої діяльності квакерів вбачається певний страх однократного та швидкого скасування рабовласницького режиму, адже останні боролись та проповідували лише заборону торгівлі рабами. Проте, способи, якими керувались урядові та громадські діячі не надають можливості дійти до певного висновку, чи насправді останні розуміли, що повалення рабовласницького устрою це мета, якої ніколи не досягнути чи це була початкова ідея зародження ліквідації інституту безвольних людей.

Розширення уряду Сполучених Штатів Америки прямувало на південь, обіцяючи штату Нью-Мексико та штату Юті прийняти їх до союзу,

за умовою досягнення ними суверенної державності, незважаючи на присутність чи відсутність рабовласницького режиму. Існуючий інститут рабовласництва потребував повного признання або скасування, за обома варіантами цей інститут потребував законодавчого регулювання. У 1793 році були прийняті прописані закони, які дозволяли північним штатам захоплювати рабів, що втікали від рабовласницького устрою на території, де рабовласництво вже було заборонено.

Так, передбачені закони містили імперативні вимоги щодо пошуку рабів, що втекли. Передбачені положення були причиною незадоволення цивільного населення та місцевого уряду, адже саме на них був покладений обов'язок з виявлення рабів-утікачів. Особливо слід відмітити, що закони передбачали суворіші покарання для рабів, що втекли та для тих осіб, які буд-якими засобами їм допомагали, в тому числі для тих хто їх переховував. Для наведених підсобників передбачались санкції у формах ув'язнення строком у шість місяців або штрафом у розмірі 1000 дол. США. Спійманих рабів поміщали у в'язницю після чого повертали власнику. Передбачений закон не надавав жодних засобів правового захисту рабам, зокрема їх правовий статус раба-втікача визначався на підставі необґрунтованих показань людей під присягою. Чинників, що змушували людей брехати було достатньо, зокрема працівникам, що виявляли рабів-втікачів або надавали про них будь-які відомості надавали певні заохочення та бонуси. Узгодження передбачених правових актів спричинили масову втечу рабів до Канади, де американські аболіціоністи продовжували здійснювати мітинги та протести проти прийняття закону.

Відомий філософ і поет Р. Емерсон у власному щоденнику писав: «Дивно, що такий брудний закон був розроблений та погоджений людьми, які вміють читати та писати. Клянусь, що не буду його виконувати» [6].

Для прикладу важливого значення прагнення людей, міжнародних організацій, урядів держав, суб'єктів господарювання до встановлення способів захисту і відновлення порушених прав людей, яких насильно

змушують здійснювати огидні та суспільно-небезпечні дії проти своєї волі належить відомий політичний діяч шістнадцятий президент Сполучених Штатів Америки Авраам Лінкольн. Авраам Лінкольн відомий як визволитель американських рабів, очолювавши громадську війну проти конфедерації північних штатів, які досі запроваджували ринок з попиту сили підневільних людей, переслідував лише збереження Союзу двадцяти штатів, які проголосили скасування рабовласницького режиму, що виступали стороною в бойових діях.

Деякі історики впевнені, що президент Лінкольн не вірив до останнього, що йому вдасться припинити рабство в південних штатах, але два довгих і переконливих роки громадської війни все-таки змінили його думку. Зростання невдоволення рабовласників в південних штатах стає однією з основних причин цього болючого конфлікту, однак проти-рабовласницький рух спричинив зменшення будь-яких намірів захищати свої передбачувані права як рабовласників. І новий моральний аспект, який додається до цілей Союзу, може принести свої власні дипломатичні та політичні переваги. Лінкольн поставив для капіталістичних штатів єдину мету, змінюючи загальні завдання громадянської війни, – корінне повалення рабовласницького режиму. Однак, були наявні певні загрози на шляху зазначених кардинальних змін.

Незважаючи на це, у 1862 році Авраам Лінкольн проголосив, якщо конфедеративні держави до кінця року не покладуть зброю, він буде змушений оголосити про скасування рабовласницького режиму. Звичайно жодна із держав ніяк не відреагувала на гучні слова супротивника, тому 1 січня 1863 року Авраам Лінкольн проголошує погрозу повторно, проте вже на законодавчому рівні. Так, затверджуючи Прокламацію «Про звільнення», яка передбачала звільнення всіх людей, які тримаються в рабстві на територіях повстанських штатах. Також, прокламація закликала утримуватися від насильства і передбачалось право минулим рабам відбувати воєнну службу в американській армії та флоті. Рішучі дії, що

відобразились в письмових законах Сполучених Штатах Америки, мали лише формальний характер, адже штати конфедерації, жодним чином не бажали послаблювати рабовласницький устрій.

Проголошення звільнення ніяким чином не вплинуло на правовий статус рабів, які перебували на території південних штатів Америки, оскільки прокламація не застосовувалась до рабовласницьких держав, що відстоюють інтереси конфедерації. Через деякий час, раби скористалися всіма можливостями покинути межі юрисдикції штатів конфедерації і приєднатися до капіталістичного руху Авраама Лінкольна. До кінця війни близько двохсот тисяч афро-американців приєдналися до збройних сил штатів, що боролись за скасування рабовласництва, що значно підвищило військову силу союзу. Прагнення Авраама Лінкольна надало підневільним символічний ефект, завдяки якому боротьба за повалення рабовласницького режиму мала високу моральну мету, адже раби розуміли, що за його перемогою буде слідувати їх свобода [7].

1.2. Сучасні форми примусової праці.

Термін примусова чи обов'язкова праця означає здійснення певних дій особою не за власним бажанням чи під страхом застосування до неї покарання. Дії примусової праці не обов'язково повинні містити ознаки суспільно-небезпечного діяння, однак як відображає світова статистика все ж таки переважає сектор примусової праці, який передбачений законом як заборонений. Роз'яснення поняття примусової праці міститься в письмових виданнях, інтернет-ресурсах та в міжнародних законних актах.

На нашу думку, поняття примусової праці розкриває документ «Міжнародний стандарт Соціальна відповідальність SA8000». Даний стандарт визначає вимоги щодо соціального захисту людини, зокрема положення викладених стандартів дають можливість суб'єкту господарюванню запроваджувати політику й методи управління підприємством, в тому числі її співробітниками. Так, зазначений документ розкриває сутність значення примусової праці людини, а саме примусова праця визнається певною послідовністю дій людини, які здійснюються під загрозою застосування насильства, або здійснення таких дій, що вимагається від людини для погашення боргу [8].

Також, слід розрізняти напрямки та певні галузі праці які схожі за правовою природою до примусової праці, однак незважаючи на схожість вони покликані виконувати державний примус. Так, до основних елементів суверенної держави належить апарат управління і примусу, тому для забезпечення правильної роботи механізму примусу, уряди держав, як на міжнародному рівні, так і на національному законодавчо регламентують застосування примусу, за яким громадяни виконують роботу не за своєю волею та у випадках відбуття чи під загрозою застосування покарання. Тому, слід розглянути ефекти соціального примусу держав за наступною класифікацією. Положеннями основного закону України не допускається примусова праця в будь-яких її формах вираження, зокрема надаються пояснення тих випадків, які мають ознаки примусової праці, однак не

підпадають під її вплив. Передбачені випадки покликані виконувати державний примус, яскравими прикладами слугують робота ув'язнених осіб, проходження військової служби, а також виконувана робота за вироком національного суду [9].

Люди, які були залучені до примусової праці, зазнають порушення своїх особистих немайнових прав. Так, кожна ситуація різна, проте за загальним правилом підневільні люди були позбавлені прав на гідність, особисту недоторканість, безпеку, гуманне поводження, а в деяких випадках право на вільне пересування та свободи у виборі місця проживання. На сьогоднішній день, всі права, які притаманні людині закріплені та захищаються на законодавчому рівні. Для підтвердження міжнародно-законодавчого захисту прав людей виступає Міжнародний пакт «Про громадянські і політичні права», який був ратифікований Україною у 1973 році. Держави досі захищають основоположні права людей від неправомірного примусу, та дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри чи політичних чи релігійних переконань, статі та етнічного і соціального походження, які мали місце в державах рабовласницького режиму. Так, Міжнародний пакт «Про громадянські і політичні права» забороняє тримання людей у рабстві і работоргівлю забороняють в усіх їх видах. Також, передбачено, що нікого не можуть держати в підневільному стані, а саме:

1. Заборонено залучати людей будь-якими засобами та способами до примусової праці;
2. Робота, яка була присуджена органом судової влади в якості відповідних санкцій за скоєне суспільно-небезпечне діяння не вважається вираженням примусової праці;

Додатково, проаналізувавши положення досліджуваного міжнародного законодавчого акту можна дійти до висновку, що термін примусова праця не охоплює:

1. Робота, яку повинна виконувати ув'язнена особа на підставі рішення суду;
2. Військова або альтернативна служба;
3. Будь-яка служба, яка вважається обов'язковою в рамках надзвичайного становища чи під час настання лиха, що загрожує безпеці цивільного населення;
4. Робота, яка входить до загально-прийнятних громадянських обов'язків [10].

Не враховуючи специфіку трудової сфери, яка не відноситься до об'єкту дослідження, розглянемо основні сучасні форми, показники і тенденції примусової праці людей. Історично-суспільна хвороба – рабство, досі знаходить свої витoki у сьогоденні, однак за допомогою дослідження вищенаведених історичних аспектів рабовласницького режиму перейдемо до розгляду сучасної форми рабства, яка підтримує розвиток як національного так і міжнародного розвитку торгівлі людьми. На превеликий жаль, сьогодення бойова ситуація на сході України лише загострює та підвищує показники примусової праці за результатом торгівлі людьми, телевізійні новини кожен день розповідають про негативні чинники, що послаблюють права громадян, однак є доцільним виділити одну з наявних телевізійних статей телеканалу 24:

«На окупованих територіях України загострюється ситуація, пов'язана з торгівлею людьми. Про це розповідає представник державного уряду України Володимир Єльченко на засіданні Ради безпеки Організації Об'єднаних Націй. За його доповіддю стає зрозумілим, що громадяни окупованих територій стали більш вразливими до експлуатації. В. Єльченко підкреслив, що внутрішньо-переміщені особи часто стають жертвами торгівлі людьми, а також піддаються до інших форм примусової праці. Передбачені порушення корінних прав і свобод громадян залишаються непоміченими через відсутність належної уваги таких міжнародних організацій, як Міжнародного комітету Червоного Хреста, Місії Організації

Об'єднаних Націй з моніторингу прав людини в Україні, ЮНІСЕФ та інших. Як було наголошено, результат спільної роботи залежить від зусиль всіх зацікавлених сторін» [11].

Торгівля людьми та сучасне рабство відбуваються в кожному куточку земної кулі. З огляду на прихований характер торгівлі людьми, практично неможливо зрозуміти повний обсяг і масштаб даної проблеми. Серед найбільш надійних джерел для розуміння глобальної ситуації є дослідження Міжнародної організації праці. Приблизні обсяги торгівлі людьми висвітлені у блозі американської громадянської організації «STOP THE TRAFFIK» (укр. Зупинимо торгівлю), які відобразили наступну статистику вказаного злочину на 2017 рік. Загальна кількість жертв досягає двадцяти одному мільйону громадян, які потрапляють в сучасне рабство. З них:

Рис. 1.1. Сучасні показники примусової праці

Торгівля людьми та сучасне рабство не дискримінують, вони впливають на чоловіків і жінок різного віку, а відтак за статтю, віком та

політичних орієнтирів громадян, в процентному співвідношенні вбачаються кількість жертв торгівлі людьми у всьому світі, а саме 55 відсотків людей жіночої статті, відповідно 45 відсотків чоловічої та 74 відсотка особи, що досягли повноліття і 26 відсотків залучаються до примусової праці неповнолітні особи.

Заборонену торгівлю поділяють на міжнародну та національну, так торгівля людьми не завжди обумовлюється певними перетинами меж держави чи транспортування жертв до місця експлуатації:

- Приблизно 9,1 мільйона жертв примусової праці, що становить 44 % від загальної кількості, переміщуються як на території внутрішнього ринку, так і на міжнародному.
- Більшість, 11,8 мільйона, що становить 56 % від загальної кількості, піддаються примусовій праці в місці свого походження.

Примусову працю розділяють за професійними індустріями та за різноманітним галузям промисловості [12]. Хоча кожна галузь є прискіпливою, що не дозволяє висвітлити точні показники, однак дані, які висвітлені у звіті, наведені наступним чином, з 14,2 мільйона жертв торгівлі людьми, які експлуатуються за примусовою працею.

Рис 1.2. Показники примусової праці за професійними індустріями

Міжнародні закони, які передбачають заборону примусової праці, в тому числі Протокол «Про запобігання та припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності», описують цю вимушену службу з використанням ряду різних умов, включаючи недобровільне рабство, рабство чи подібні до рабства дії, боргову кабалу та примусову працю [13]. Походження жертви не завжди відіграє важливу роль для визначення примусової праці як суспільного злочину, адже потерпілі можуть бути визнані жертвами торгівлі людьми, незалежно від місця вчинення злочину, зокрема не важливо чи потерпілі добровільно погодились на роботу запропонованої торговцем людьми. В основі цього явища лежить спрямування торговців людьми на експлуатацію та поневолення своїх жертв і безліч примусових та оманливих практик, які вони використовують для цього.

Сектор сексуальної експлуатації чи «Секс-торгівля» присутня випадкам, коли особу втягують в комерційний сексуальний акт, такий як проституція. При цьому обов'язковим елементом даного злочину є заходи примусу, тобто особу змушують вступати в статеві відносини, застосовуючи чи погрожуючи силою. Також, до форм зваблювання жертв належать шахрайство, примус або будь-яка комбінація таких засобів. За таких обставин, злочинці, які беруть участь у вербуванні, приховуванні, приваблюванні, транспортуванні, наданні, одержанні, «покровительству», залученні або підтримці особи для цієї мети, визначаються суб'єктом суспільно-небезпечного діяння. Сексуальна торгівля людьми, також може відбуватися за допомогою певних форм примусу, згідно з якими окремі особи змушені продовжувати займатися проституцією в якості відшкодування незаконного "боргу", адже експлуататори наполягають на тому, що жертва зобов'язана сплатити кошти за перевезення, набір жертв або навіть за їх "продаж", - перш ніж вони можуть бути вільними.

Трапляються випадки, коли особа спочатку добровільно погоджується брати участь у проституції, однак це не має значення, за умовою, якщо особа все-таки була піддана до психологічного чи фізичного маніпулювання, така людина визнається жертвою торгівлі людьми, яка потребує невідкладну допомогу. Найчастіше відбувається вербування неповнолітніх дітей, а саме випадки, за якими дітей викрадають, заманюють, транспортують для здійснення комерційного сексуального акту. Також, до знарядь залучення дітей входить фізична сила, шахрайство або примус, за результатами яких дитина отримує, патронує, вимагає або підтримує статевий акт. Цікавим фактом слугує те, що не існує ніяких винятків з цього правила: ніякі культурні та соціально-економічні раціоналізації не змінюють того факту, що діти, котрі експлуатуються у проституції, є жертвами торгівлі людьми. Використання дітей для комерційного сексу заборонено національним законодавством України і міжнародно-правовими актами юрисдикція яких розповсюджується на всі держави, що займають місце на міжнародній арені.

Що стосується норм національного законодавства України, то вони виключають будь-які прояви торгівлі людьми, тим паче застосування у цих злочинах дітей. Так, пропонуємо розглянути наведені статті Кримінального кодексу України для визначення наявних заборон та співвідношення наявних до них санкцій [14].

**Перелік визначених заборон національного законодавства у сфері
сексуальної експлуатації та співвідношення санкцій**

Таблиця 1.1.

№	Законодавчий акт	Фабула злочину	Передбачені санкції
1	Ч. 1 ст. 146 ККУ	Незаконне позбавлення волі або викрадення людини	Обмеження або позбавлення волі на строк до трьох років.
2	Ч.1 ст. 149 ККУ	Торгівля людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи.	Позбавлення волі на строк від трьох до восьми років.
3	Ч.1 ст. 154 ККУ	Примушування жінки чи чоловіка до вступу в статевий зв'язок природним або неприродним способом особою, від якої жінка чи чоловік матеріально або службово залежні	Штраф до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців.
4	Ч.1 ст. 155 ККУ	Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості	Обмеження або позбавлення волі на строк до п'яти років
5	Ч. 1 ст. 156 ККУ	Вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку	Обмеження або позбавлення волі на строк до п'яти років

Сексуальна експлуатація має руйнівні наслідки, особливо для дітей, включаючи тривалі фізичні та психологічні травми, венеричні хвороби, такі як Вірус імунодефіциту людини (ВІЛ) чи Синдром набутого імунодефіциту (СНІД), наркоманію, небажану вагітність, недоїдання і навіть смерть у формі самогубства.

Примусова праця, іноді також називається торгівля роботою, яка охоплює цілий ряд видів діяльності: вербування, приховування, транспортування, надання або залучення до участі, коли людина використовує силу чи фізичні загрози, психологічний примус, зловживання судовим процесом, обман або інший примусовий важіль, який примушує людини вчиняти небезпечні дії. Коли праця людини експлуатується такими засобами, попередня згода на роботу для роботодавця юридично не має значення: роботодавець є торговцем людьми, а працівник - жертвою торгівлі людьми.

Мігранти особливо вразливі до цієї форми торгівлі людьми, але окремі особи також можуть бути примушені до праці в своїх країнах. Жертвами, які постраждали від примусової праці, особливо являються особи жіночої статі, це обумовлюється, в першу чергу, їх фізичною слабкістю. Найчастіше, жінки фігурують в секторі примусової праці – «Домашня залежність». Непримиренне домашнє рабство є однією з форм як примусової праці так і торгівлі людьми, яка виявляється в різних ситуаціях - робота в приватній резиденції - створює унікальну вразливість для жертв. Це злочин, за яким хатній працівник не може вільно залишити свою роботу, внаслідок чого він зазнає шкоди. Багато хатніх працівників не отримують основних пільг і засобів самозахисту, які зазвичай поширюються на інші групи працівників. Крім того, їх здатність вільно пересуватися часто обмежена, а зайнятість в приватних будинках збільшує їх ізоляцію від навколишнього світу, що спричиняє їх вразливість.

Національне законодавство України передбачає здійснення органами місцевого самоврядування наглядових заходів у сфері праці за

працівниками, які працюють лише в приватних чи державних підприємствах, а відтак працівники, що працюють в приватних будинках позбавлені державного захисту. Така законодавча прогалина знаходить своє відображення і на міжнародному рівні, де працівники служби праці взагалі не мають повноважень перевіряти умови праці в приватних будинках. Ми вважаємо, що така ситуація обумовлена на підставі наявних положень законодавства різних держав, які конституційно закріплюють права громадян на недоторканість житла. Хатні працівники, особливо жінки стикаються з різними формами зловживань, переслідувань та експлуатації, включаючи сексуальне та гендерне насильство. Ці питання, в їх сукупності, можуть бути симптомами ситуації домашньої служби, коли роботодавець хатнього працівника має дипломатичний статус і користується імунітетом від цивільної та/або кримінальної юрисдикції, що спричиняє знищення будь-яких прав захисту та способи їх відновлення хатнього працівника.

Примусова праця також охоплює дітей, у формі примушування їх до вступу статевих зв'язків, як було наведено вище, примушування до жебрацтва та інші форми виявлення примусової праці дітей, за якими дитина здійснює певні дії проти своєї волі за для отримання коштів. Так, діти можуть правомірно займатись певними формами роботи, як передбачають положення Цивільного кодексу України і Господарського кодексу України, зокрема перелічені законодавчі акти надають право особам з моменту досягнення шістнадцятирічного віку займатись підприємницькою діяльністю [15].

Проте, випадків потрапляння дітей до рабства або інших ключових форм примусової праці безліч. Показники дитячої примусової праці відображають ситуації, коли дитина опинившись під опікою особи, яка не входить до членів її сім'ї, вимагає від дитини виконувати певну роботу, за результатами якої, особа, що експлуатує дитину отримує матеріальні блага. Тобто примусова праця дитини є злочином, який відображає систематичне випрошування чи здійснення інших форм отримання грошей, речей,

інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб. Засоби ліквідації примусової праці дитини чи торгівлі людьми, де об'єктом злочину є немайнові права неповнолітньої особи, повинні доповнювати нові засоби захисту чи способи відновлення прав дитини, що повинні включати також нові підходи до правильної реабілітації дитини, а не замінювати вже існуючі традиційні способи, такі як освіта.

За національним законодавством України передбачений розгляд справ про скоєні злочини за ознаками примусової праці в порядку провадження справ про адміністративне правопорушення, що є недопустимим. Так, Кодекс України про адміністративні правопорушення, особливо положення глави 5 «Адміністративні правопорушення в галузі охорони праці і здоров'я населення» та глави 13-А «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією» надають змогу злочинцям уникнути кримінального покарання. Ми пропонуємо ввести зміни до національного законодавства країн, за яким буде передбачатись заборона розгляду справ про злочини, об'єктом яких є прямі витоки примусової праці, в тому числі змушення вступу до статевих зв'язків, жебрацтва, торгівлі дітьми, в рамках провадження про адміністративні правопорушення [16].

Малозначна форма сучасної примусової праці є «незаконний підбір та використання дитячих солдатів», яка полягає у залученні дітей до воєнної справи. Дитяча військова справа є проявом торгівлі людьми, коли це характеризується незаконним вербуванням або використанням дітей за допомогою таких засобів, як застосування фізичної сили, шахрайство чи примусові дії збройними силами як комбатантів чи інших форм праці. Зловмисниками можуть бути збройні сили держави, воєнізовані організації або групи повстанців. Багато дітей примусово викрадено для використання як комбатантів, інші призначені для роботи носильників, кухарів, охоронців, слуг, посланників або шпигунів. Молоді дівчата можуть бути змушені "вийти заміж" або бути зґвалтованими командувачами, зокрема вони

піддаються однаковим видам руйнівних фізичних та психологічних наслідків, пов'язаних з сексуальною експлуатацією дітей.

До основних форм примусової праці виділяють «облігацію праці або борговий зв'язок». Однією з форм примусу, що використовується торгівцями людьми як у секторі статевих зносин, так і у всіх видах примусової праці, є накладення облігації або боргу. Існують випадки, за якими жертвами боргової кабали стають особи, які успадкували борг, наприклад, в Південній Азії, мільйони жертв примусової праці працюють, щоб погасити або віддати борг, який взяв його родич. Інші стають жертвами злочинців або вербувальників, котрі незаконно експлуатують початковий борг, що означає попереднє відпрацювання боргу, особою яка бажає його отримати. Суб'єкти злочинів у сфері примусової праці, трудові підприємства та роботодавці як у країні походження, так і в країні призначення можуть сприяти борговій кабалі, стягуючи плату за найм/оренду працівників, встановлюючи непомірні процентні ставки, що ускладнюють, а іноді обумовлюють відсутність можливості погасити борг. Тобто, експлуататори примусової праці дуже добре знають та створюють самостійно умови за яких людина потрапляє у безвихідне становище, через яке готова піддатись за своїм бажанням до примусової праці. Боргова кабала залишається однією з найпоширеніших форм сучасного рабства у всіх регіонах світу, незважаючи на те, що вона заборонена на міжнародному рівні та в більшості внутрішніх юрисдикцій держав.

У 2016 році в Женеві Урміла Бхула виступила з промовою, в якості спеціального доповідача Організації Об'єднаних Націй щодо сучасних форм рабства. "Навіть якщо це відбувається по всьому світу в багатьох галузях економіки та є формою поневолення з глибокими історичними коріннями, боргова кабала, також відома як «пов'язана робоча сила», все ще не є загальноновизнаною", - заявила пані Бхола під час презентації звіту до Ради ООН з прав людини. В даний час немає авторитетної оцінки кількості

людей, поневолених в борговій кабалі глобально, проте експерт зазначив, що наразі приблизно 21 мільйона людей піддаються примусовим роботам.

На думку Міжнародної Організації Праці: «Ця цифра вказує на масштаби трудової діяльності, зважаючи на тісний взаємозв'язок між двома явищами, що зачіпають жертв численних форми дискримінації». Бідність, відсутність економічних альтернатив, неграмотність та дискримінація – це чинники, за якими страждають національні меншини, які позбавляють їх іншого вибору, ніж піддатись впливу певним обставинам для задоволення основних потреб в обмін на свою роботу або роботу їх сім'ї. «Бідні та маргіналізовані, ті, хто мігрує, продаються або піддаються дискримінації, - в тому числі жінки, діти, корінні народи та особи, що постраждали від кастових спільнот, - найбільш постраждали, беручи участь у цій формі рабства, коли їм нема чого залишити на виплату боргу, крім їх фізичної праці», - зазначив експерт з прав людини. Люди в борговій кабалі в кінцевому підсумку працюють без заробітної плати або із заробітної плати нижче мінімального для того, щоб погасити заборгованість за контрактом або отримані аванси, навіть якщо вартість робіт, яку вони виконують, перевищує суму своїх боргів. Крім того, працівники з особливими обов'язками часто піддаються різним формам зловживань, включаючи тривалий робочий день, фізичне та психологічне насильство.

Деякі фактори, що виштовхують людей до цієї форми рабства, включають структурну та системну нерівність, бідність, дискримінацію та нестабільну трудову міграцію. Слабкі або відсутні фінансові та інші нормативні основи, відсутність доступу до правосуддя, недоліки роботи правоохоронних органів, а також корупція є прямими факторами, які перешкоджають звільненню від недобросовісної праці та реабілітації окремих осіб та сімей, які перехопили цей цикл між поколіннями. У своїй доповіді пані Бхола рекомендує зробити більше для розуміння боргової кабали та окреслити, як країни-члени Організації Об'єднаних Націй повинні приймати різноманітний підхід, заснований на універсальних правах

людини, щоб викоринити це явище. «Для того, щоб ефективно викоринити та запобігти цій практиці, держави повинні розробити комплексні програми дій, засновані на міжнародних стандартах прав людини, які задовольняють потреби потерпілих та усуває основні причини такої практики», - наголошує вона. Їхні підходи повинні бути багатограними та включати законодавчі і політичні заходи, які є ефективними, що означає належне виконання та забезпечення цілковитого захисту жертв примусової праці [17].

Як вже наголошувалось у вступі даної роботи, актуальність досліджуваної теми обумовлюється, в першу чергу, захистом корінних прав людей. Так, як вказує історія зародження і розвитку рабовласницького режиму, подібна ситуація висвітлюється і зараз, національне законодавство України наділяє роботодавців великим обсягом обов'язків що стосується оплати праці, безпеки працівників, організацію службової дисципліни, зокрема накладений обов'язок сплачувати за кожного працівника єдиний соціальний внесок, розмір якого досягає десяти тисяч на рік [18]. Вочевидь, керівники підприємств не бажають виконувати покладені на них обов'язки, адже для їх виконання потребуються кошти, сили та час. Тому, більша кількість підприємств не виконують передбачені положення трудового законодавства як національних, так і міжнародних законодавчих актів, приймаючи на роботу працівників неофіційно, одночасно позбавляючи їх способів захисту трудових прав.

Розглядаючи державну політику Авраама Лінкольна, виявляється потреба в прагненні громадян, держав до спільної громадської і державної діяльності для створення правильного механізму захисту прав людей від впливу примусової праці, способи їх відновлення, особливо приділяючи слабим ланкам суспільства, адже як вбачається з сучасних форм примусової праці вони більш присутні бідності, дискримінації та нестабільній трудовій міграції. Також, державам треба звернути увагу на слабкі або взагалі відсутні фінансові та інші нормативні основи, відсутність доступу до

правосуддя, прогалини в роботі правоохоронних органів, а також корупцію, що виступають підґрунтям існування примусової праці.

Необхідність в спільному міжнародно-правовому регулюванні відображається ще в історії повалення рабовласницького режиму, що вдалося домогтися завдяки спільній діяльності як на законодавчому рівні так і вступаючи до бойових дій держав, що захищали основоположні права рабів. Також, історія розвитку рабовласницького режиму перебувала потребу в законодавчому закріпленню скасування примусової праці людей чи навпаки її прийнятті, проте національне законодавство України, інших окремих держав та міжнародних урядових організацій забороняє будь-які витоки ринку примусової праці. Однак, навіть через наявність правового регулювання і певних наявних засобів захисту від впливу примусової праці, велика кількість людей й досі задіяна в рамках сучасного рабовласництва. Міжнародне правове регулювання заборони примусової праці потребує жорстокої політики, яка буде покликана виконувати задачі не лише формального характеру, яка створить реальний механізм дотримання керівниками, директорами і роботодавцями всіх імперативних норм у сфері забезпечення прав працюючих, а також яка знищить прогалини в законодавстві здійснення органами місцевого самоврядування наглядових/контрольний заходів щодо дотримання прав працюючих, розширюючи компетенцію посадових осіб та надаючи право на здійснення заходів в приватних будинках.

Жахи суспільних злочинів у сфері примусової праці весь час розвиваються та не залишаються непоміченими, причини їх існування зрозумілі урядам держав і небайдужим до цієї суспільної хвороби організацій та окремих громадянам, однак попри прагнення існуючих інститутів боротьби з різними формами примусової праці, справний механізм ліквідації ринку попиту дешевої робочої сили ще не створено. Завдяки постійному розвитку спільної діяльності держав та міжнародних урядових організацій виникають можливості ліквідації прогалин

національного законодавства країн у сфері захисту прав працюючих та відкриттю нових діючих способів захисту людей від існуючих загроз витоків примусової праці.

Розділ 2 Механізм міжнародно-правового регулювання заборони примусової праці

2.1. Заборона примусової праці на багатосторонньому і регіональному рівнях.

Примусова праця засуджується всіма країнами світу, проте ліквідація її численних форм - застарілих і нових, починаючи від витоків рабства, залишається однією із складних проблем, з якими стикаються національні уряди кожної окремої держави, роботодавці та працівники і безперечно міжнародне співтовариство. Створення механізму із запобігання негативних чинників, що обмежують свободу людини вимагає впевнених рішень. Припинення примусової праці є другим глобальним звітом Міжнародної організації праці, яка відповідає та одночасно доповнює Декларацію МОП «Про основні принципи та права у світі праці» [19]. У доповіді має місце розгляд всіх форм виявлення примусової праці, що існують в сучасному світі, і різні способи їх ліквідації. Мета даної доповіді полягала у виявленні підтримки третіх держав видалення будь-яких проявів примусової праці. Як сьогодні кажуть: «Критикуй, але пропонуй» так і МОП, висвітлюючи світові проблеми у сфері примусової праці, запропонувала спеціальну програму дій, що потребувала жвавого обговорення та схвалення.

Так, з роботи МОП вбачається прагнення до цілісного підходу, що дозволить знищити цю жахливу суспільну хворобу. За останні роки увага заборони примусової праці на міжнародній арені зростає в геометричній прогресії, адже кількісні показники торгівлі жінками та дітьми (в основному для проституції і побутового обслуговування), а також робота з побутовими підрядами зазнали стрімкого зростання протягом останніх десяти років у всьому світі. Є випадки коли держави самостійно захищають своїх громадян від впливу примусової праці, так Сполучені Штати Америки, особливо північна сторона, ввели жорстокі санкції за вчинення суспільно-небезпечних дій, об'єктом яких є конституційні права особи, а також забезпечують інтенсивну роботу інституту інформування громадян.

Спроби припинення примусової праці припадають на період створення і розвитку МОП та ООН, починаючи з 1920-х років. МОП прийняла Конвенцію «Про примусову чи обов'язкову працю № 29» [20]. Із створенням власної нормативно-правової бази МОП привертала та підтримувала увагу всього світу до форм примусової праці. Як відображається з Конвенції і доповідей МОП, міжнародна організація особливо наголошувала на особливе юридичне значення терміну "примусова праця". Так, за особливістю даного терміну його не слід було плутати із популярною термінологією, яка іноді використовується для опису погано оплачуваної, небезпечної або загальноживаної роботи. Примусова праця віднаходить свій розвиток у різних сферах суспільного життя, тому міжнародні урядові організації, в тому числі МОП, досліджували причини існування витоків суспільної хвороби в різних категоріях суспільних відносин, про що доводили до відома кожену державу.

Саме завдяки дослідженню причин і напрямків розвитку примусової праці спільній діяльності держав і міжнародним організаціям в певній мірі вдавалось досягти успіхів у зменшенні або ліквідації певних форм примусової праці. Кожен нормативно-правовий акт міжнародного значення, звіт міжнародної організації чи доповідь представників уряду демонструє умови за яких подолання примусової праці можливе. Такою мовою виступає поєднання політичної волі та узгоджених зусиль з боку міжнародного співтовариства, ряду міністерств, соціальних партнерів та неурядових організацій, за допомогою якої примусову працю можна скасувати. На сьогоднішній день, рабство все ще знаходить своє відображення в декількох країнах Африки. Примусова праця у формі вербування присутня у багатьох країнах Латинської Америки та деяких частинах Карибського басейну, а також в інших місцях.

Разом з міжнародними урядовими організаціями окремі держави виступають сильним елементом подолання примусової праці ділячись своїм досягнутим досвідом чи важелями регулювання заборонаю примусової

праці. До цього прикладу слід віднести великий досвід Індії, яка надавала виробничі активи та кредити працівникам, щоб надати їм змогу уникнути небезпечної трудової діяльності. Однак, непередбачуваним наслідком цього начебто ефективного способу стало збільшення кількості жінок, що потрапляли у боргову кабалу. Нами було проаналізовано - чи можуть жінки успадковувати борг та що їх спонукає успадковувати борг свого батька чи чоловіка. Як вже зазначалось вище, в статистиці категорій людей що потрапляють у в'язницю примусової праці, стать людини не має ніякого значення на ринку, що надає попит з дешевої робочої сили. Повертаючись до допомоги окремих держав, уряд Пакистану викупав землі на яких створював тимчасові табори, щоб сім'ї «змушених працювати» могли сховатися. Припинення примусової праці вимагає додаткових досліджень на ринку праці, а саме умов ринку, які створюють можливості для зловживань правами роботодавців, а також шляхів їх подолання.

Діяльність МОП у контексті ліквідації примусової та обов'язкової праці - це турбота багатьох міжнародних організацій як в рамках системи Організації Об'єднаних Націй, так і за її межами. Після Другої світової війни Спеціальний комітет Організації Об'єднаних Націй зіграв важливу роль у визначенні головних проблем примусової та обов'язкової праці в усьому світі у той час та підготовці основ для нових міжнародних стандартів з їх боротьби. З того часу між рабством та примусовою працею були окремі відмінності. МОП несе головну відповідальність за моніторинг та нагляд у сфері примусової праці, водночас ООН направлена в основному на викорінення сучасного рабства.

Що стосується діяльності у сфері міжнародно-правового регулювання заборони примусової праці зазначені організацій нічим не відрізняються, вони виступають одним загальним ліквідатором примусової праці. МОП часто координує свої зусилля зі спеціальними і робочими установами ООН та міжнародними організаціями, до прикладу належать спільні проекти з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ), що викоріняють торгівлю дітьми в

Африці, проекти з ЮНІСЕФ та Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) були досягнуті успіхи в зниженні торгової кабали в Азії, а також підтримка ЮНІСЕФ з припинення викрадення жінок і дітей в Судані. За межами системи Організації Об'єднаних Націй Міжнародна організація з міграції (надалі – МОМ) зіграла важливу роль у вирішенні проблеми торгівлі людьми, особливо в Європі та Азії. Європейський Союз та Організація безпеки та співробітництва в Європі (надалі – ОБСЄ) також були ключовими учасниками цих питань у країнах Європи та країн Співдружності Незалежних Держав (надалі – СНД). Робоча група Організації Об'єднаних Націй з сучасних форм рабства створила ряд договірних органів для отримання та аналізу доповідей держав-учасниць, що містяться в її різних конвенціях і пактах про права людини. Відповідно до Конвенцій «Про рабство» держави-учасниці домовились надсилати інформацію про вжиті заходи Генеральному секретарю, який, у свою чергу, передає таку інформацію Економічній та Соціальній Раді ООН [21]. В якості виконавчого органу Економічна і Соціальна Рада ООН заснувала робочу групу з сучасних форм рабства, яка раніше мала назву «Робоча група з питань рабства».

Робоча група з сучасних форм рабства функціонує під егідою Підкомісії Організації Об'єднаних Націй основна мета якої захист прав людини. Функції цієї групи полягає у тому, щоб стежити за існуванням рабства та работоргівлі у всіх їх проявах, а також досліджувати механізми його подолання відштовхуючись від наявної інформації. Робоча група розробила практику отримання інформації від урядів самостійних держав і від міжнародних неурядових організацій. Робоча група може отримати інформацію або прийняти рекомендації, які могли б допомогти МОП у розробці проектів технічного співробітництва з метою вирішення наявних проблем у сфері примусової праці.

Досліджуючи створення допоміжного органу який збирає інформацію кримінальних злочинів у сфері примусової праці та приймає рекомендації

від самостійних держав, котрі побудовані за національним досвідом, ми пропонуємо таким органам в обов'язковому порядку виявити співвідношення наступного переліку негативних чинників до причин розвитку примусової праці:

- Зв'язок торгівлі людьми та проституції;
- Введення нових регламентацій з перевірки вантажу вантажних автомобілів та інших об'єктів нагляду, за допомогою яких здійснюється транскордонне транспортування дітей;
- Причини задіяння неповнолітніх осіб;
- Роль корупційних злочинів;
- Причини задіяння трудових мігрантів;
- Ведення нових більш жорстоких положень законодавства зі здійснення наглядових/контрольних дій за дотримання прав хатніх працівників;
- Умови за яких діти працюють за власним бажанням чи змушені працювати;

Міжнародні дії щодо запобігання примусової праці розглядаються багатьма установами, через що за останнє десятиліття спостерігається значне зростання створення національних і міжнародних громадських об'єднань, які є невід'ємним елементом міжнародно-правового регулювання заборони примусової праці. Скасування функціонуючого центру примусової праці у сфері міжнародно-правового регулювання заборони примусової праці передбачає співробітництво держав і міжнародних організацій що залучаються для досягнення різних цілей.

**Перелік міжнародних організацій та їх прагнення щодо подолання
негативних витоків примусової праці**

Таблиця 2.1.

№	Міжнародні організації	Переслідувані цілі
1	Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок (CEDAW),	Захист жінок від проявів примусової праці, особливо пов'язаних з домашніми працівниками
2	Комітет з прав дитини	Захист дітей від проявів торгівлі дитьми, особливо пов'язаних з дитячою проституцією та дитячою порнографією.
3	Комітет з прав людини (РПЛ)	Приділяв особливу увагу протидіям торгівлі людьми
4	Комітет з економічних, соціальних і культурних прав людини (КЕСКП)	Приділяв особливу увагу протидіям торгівлі людьми
5	Управління Верховного комісара з прав людини (УВКПЧ)	Лібералізація прав людини на законодавчому і політичному рівні з боротьби примусової праці
6	Радою Європи УВКПЛ	Розробка запобіжних заходів примусової праці для країн Східної та Центральної Європи
7	Міжнародна організація з міграції (МОМ)	Допомога жертвам торгівлі людьми. Пересічення переслідування жертв, а також сприяння реформуванню законодавства
8	Управління ООН з контролю над наркотиками та попередження злочинності (UNODCCP)	Висвітлення участі організованих злочинних груп у контрабанді та торгівлі людьми. Сприяння розробці ефективних заходів, що реалізують кримінальне судочинство у сфері примусової праці

Кримінальне правосуддя відіграє ключову роль, що стосується підходів до попередження злочинності та дієвого кримінального правосуддя. Управління Організації Об'єднаних Націй з контролю над наркотиками та попередження злочинності (UNODCCP) започаткувало свою Глобальну програму проти впливу примусової праці. Метою цієї програми є висвітлення участі організованих злочинних груп у контрабанді та торгівлі людьми, зокрема сприяння розробці ефективних заходів, що реалізують

кримінальне судочинство у сфері ліквідації зазначених проблем. Первинним необхідним завданням МОП та допоміжних міжнародних органів є сприяння обізнаності кожної держави та її громадян про форми примусової праці та способи захисту від її впливу. Для досягнення ефективного прогресу в напрямку заборони примусової праці треба досягти розуміння світової спільноти, що ліквідація будь-яких витоків обов'язкової праці є необхідною умовою успішного розвитку у всіх сферах суспільного життя [22].

Важливим кроком є прагнення самостійних держав здійснювати вклад у спільну діяльність для подолання суспільної хвороби, хоча б сповіщати міжнародні організації та інших держав-членів про характер та обсяги примусової праці, що відбуваються на юрисдикції даної держави чи відомі обставини, що відображаються за її межами. Кожна держава досліджує внутрішні чинники, які згодом мають негативні наслідки на міжнародній арені, проте ми рекомендуємо самостійним державам хоча б признавати внутрішньодержавні проблеми у сфері вчинюваних злочинів примусової праці, адже саме така відвертість відображає позитивний характер для суспільства.

На практиці навіть деякі держави-члени запитували допомогу для визначення характеру негативних явищ у сфері примусової праці та способів надання відповідної інформації. Таким чином, МОП змогла оперативно зреагувати на недобросовісну працю Непалу. Зацікавленість держав і міжнародних організацій у проведенні детальних розслідувань форм примусової праці відіграє важливу роль задержання великого обсягу кримінальних злочинів, об'єктом яких є трудові права, що також заслуговує на підтримку. Саме за надання важливої інформації чи статистики окремими державами у МОП з'явилась можливість запустити концентровану нову програму збору даних, дослідження, аналізу, обізнаності та практичної діяльності. Є необхідність у постійному проведенні аналітичних дій, що допоможе відобразити різноманітні аспекти примусової праці. Розробка

відповідних методів та методики обстеження, пристосованих до різних державних політик урядів є майже неможливим завданням. Існує відмінність між додатковими та більш радикальними підходами для викорінення примусової та обов'язкової праці в різних культурних умовах, однак різні підходи висувають наступні питання:

1. Яка роль національних фінансових інститутів, коли структурні елементи примусової праці глибоко вкорінені в економічні та політичні структури.
2. Яка роль захисту державної еліти власних економічних і політичних структур.
3. Яка роль неурядових чи національних громадських організацій, які мають намір викупити звільнених працівників, що засуджуються.
4. Наскільки корисним є ліквідація трудових відносин на законних підставах, не запроваджуючи супутніх політик для забезпечення рятувальної, реабілітаційної та альтернативної зайнятості.

Такі питання являються невід'ємною частиною важеля, за допомогою якого можна певним чином впливати на суспільні відносини у сфері заборони примусової праці. Держави-члени прагнуть виявити ознаки примусової праці в сільському господарстві, у сфері хатніх працівників, включаючи неформальний сектор, кабальної роботи та торгівлі людьми. Має позитивний характер наголос держав-учасниць на статистичних методах та зборі даних, обумовлюючи оцінкою інтенсивністю примусової праці в різних секторах економіки.

На сьогоднішній день територіальні одиниці потребують допомоги з реформування національного законодавства та роботи у міждержавному співробітництві, проте вони можуть самостійно зміцнювати міць інспекції праці і судових систем для більш ефективного переслідування відповідальних осіб. Мало хто цьому приділяє належну увагу, але досліджуючи предмет роботи, ми наголошуємо на важливості самостійної діяльності кожної окремої держави, адже кількісні показники витоків примусової праці залежать від державної політики [23].

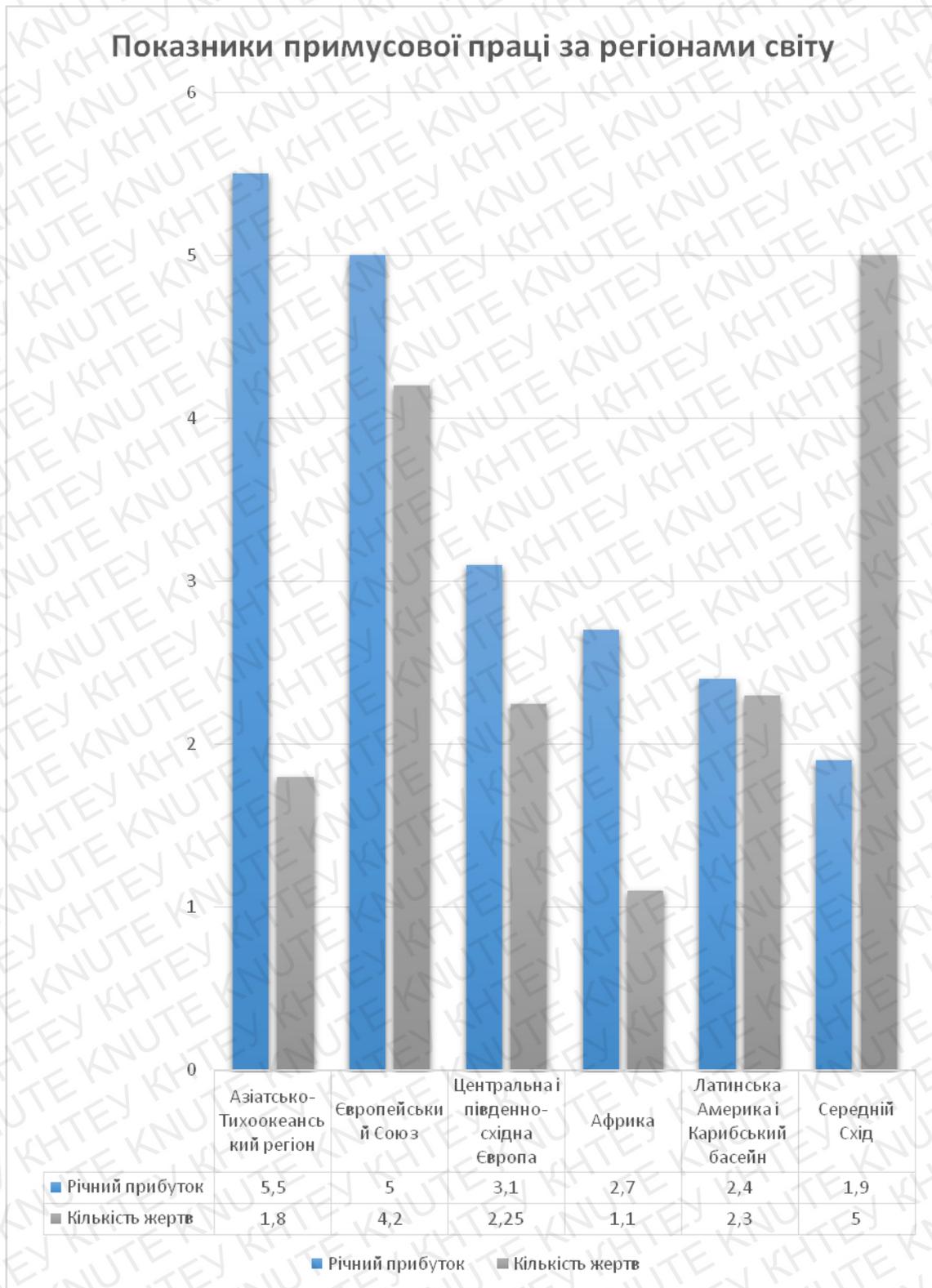

Рис. 2.1. Показники примусової праці за регіонами світу

Також, до національних можливостей держави належать певні профілактичні програми, виявлення тих осіб, хто найбільше ризикує піддатись до негативного впливу примусової праці. Уряди можуть і повинні

забезпечити законодавчу базу для розвитку громадських об'єднань, що покликані для захисту прав працівників, як для прикладу можна навести профспілки українських підприємств, які слідкують за дотриманням трудового законодавства роботодавцями і керівниками державних чи приватних підприємств. Однак, законодавче регулювання українських профспілок застаріле і недіюче, про що наведено нижче. Також, існує велике різноманіття пілотних чи галузевих національних програм, які покликані забезпечувати осіб, звільнених з примусової праці. За таких обставин, загальна стратегія викорення примусової праці в обов'язковому порядку повинна включати:

1. Ідентифікацію проблеми до форм яких належать опитування та відображення.
2. Підвищення обізнаності громадян до форм яких належить інформування суспільства про існуючі форми примусової праці та способи захисту.
3. Цільові попередження, механізми розслідування, політика та дії, які уникають примусову працю.
4. Національні і міжнародні засоби правового захисту, тому числі правове регулювання реабілітації осіб звільнених з примусової праці;
5. Більш жорстоке покарання винних.

Допоміжні органи міжнародних організацій повинні більше висвітлювати свою ініціативу, що позитивно вплине на політику окремих держав, а саме в частині здійснення взятих на себе зобов'язань, до яких безпосередньо належить обов'язок забезпечувати технічне співробітництво відповідно до прийнятих міжнародних законодавчих актів та їх подальших заходів. Країнам найкраще зосередитись, в першу чергу, на обмеженій кількості критичних ситуацій примусової праці, демонструючи політичну волю. Концентрація подолання витоків примусової праці в засобах масової інформації тільки покращить розуміння громадськості того, що таке примусова праця і за допомогою яких інструментів від неї можливо захистити себе.

У Загальній декларації прав людини проголошено, що кожна людина народжується вільною та рівною у повазі до гідності своїх прав та основоположних свобод. Люди наділені розумом та совістю, тому повинні відноситись один до одного з повагою і ніхто не повинен міститись в рабстві; рабство в усіх його формах забороняються [24].

Перше міжнародне визначення рабства міститься в Конвенції «Про рабство», яка була складена в 1926 році під егідою Ліги націй. Дана Конвенція визначає рабство як статус або стан особи, щодо якої здійснюються будь-які або всі повноваження, пов'язані з правом власності та водночас забороняє всі аспекти рабовласницької торгівлі, включаючи всі дії, пов'язані з захопленням, придбанням чи розпорядженням особи. За даним документом договірні сторони зобов'язані вживати всіх необхідних заходів, щоб запобігти розвитку примусової праці в умовах, аналогічних рабству. Умови рабовласництва визначаються в документі Організації Об'єднаних Націй, прийнятому в 1956 році, під назвою Додаткова Конвенція «Про скасування рабства, рабської торгівлі, інститутів та практик, подібних до рабства». Цей документ закликає всіх держав-учасниць поступово і якнайскоріше скасовувати таку практику, як боргова кабала, продаж жінок та дітей, а саме: «Кожна країна-учасниця повинна запровадити всі необхідні заходи, в основному законодавчі, для повного викорення наведених нижче звичаїв, що зайняли відповідне місце в суспільному житті, навіть якщо вони не підпадають під ознаки примусової праці.

1. Положення людини за яким вона піддається на забезпечення боргу;
2. Видання жінки заміж без її права відмови або згоди, в тому числі обумовлено винагородою;
3. Передання неповнолітньої дитини з метою отримання винагороди або з подальшою метою її експлуатації [25].

З документів, прийнятих Організацією Об'єднаних Націй принципи заборони примусової та обов'язкової праці докладніше розглядаються в Міжнародному пакті «Про громадянські і політичні права», прийняті

Генеральною Асамблеєю в 1966 році. Цей документ забороняє будь-які форми примусової праці, служби на всіх її рівнях, а також охоплює регламентування заборону рабовласницької торгівлі. У Пакті загалом передбачається, що ніхто не може бути підданий до будь-яких форм вираження примусової праці [26].

У листопаді 2000 року Генеральна Асамблея прийняла конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, доповнену Протоколом «Про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї». Конвенція містить ряд положень для боротьби з організованою злочинністю, включаючи взаємну правову допомогу між державами, навчання та технічну допомогу. Відповідно до положень досліджуваного законодавчого акту торгівлею людьми визнається застосування всіх можливих форм примусу та ведення людину в оману таких, як перевезення, приховування, вербування, застосування загроз або використання вразливості людини для її подальшої експлуатації. Така експлуатація може включати всі форми сексуальної експлуатації та будь-які форми вираження примусової праці [27].

Нарешті, Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права дитини, прийнята в 1989 році і майже повсюдно ратифікована, включає право дитини захищатись від економічної експлуатації та від роботи, яка, зокрема, може завдати шкоди її здоров'ю або фізичного, психічного, духовного, морального або соціального розвитку. Інше положення вимагає від країн вживати заходів для запобігання викрадення, продажу та торгівлі дітьми будь-якою метою або в будь-якій формі. Незважаючи на те, що ці положення мають безпосереднє відношення до ліквідації примусової праці, додержання інших статей цієї Конвенції також допоможе встановити рамки, в яких було б значно важче вимушувати дітей до здійснення примусових дій [28].

2.2. Судова практика Європейського суду з прав людини в справах про відновлення порушених прав та свобод у сфері примусової праці.

Конвенцією «Про захист прав і основоположних свобод людини» було створено дієвий механізм захисту основоположних прав людей. Так, з положень Конвенції відображається створення Європейського суду з прав людини як постійно-діючого органу, що покликаний здійснювати нагляд за додержанням взятих на себе обов'язки державами-учасницями у розумінні досліджуваного законодавчого акту [29].

Однак, Європейський суд з прав людини ніколи не розглядав положення Конвенції як єдину основу для інтерпретації прав і свобод людини. Конвенція виступає міжнародним договором, положення якого повинні тлумачитись з урахуванням правил тлумачення, викладених у Віденській конвенції «Про право міжнародних договорів», яка була підписана в 1969 році. Відповідно до Віденської Конвенції, ЄСПЛ зобов'язаний з'ясувати значення, яке має бути надано словам у їхньому контексті з огляду на об'єкт та мету положення, з якого вони складаються. Суд має взяти до уваги той факт, що контекст цього положення є договором для ефективного захисту окремих прав людини, і що Конвенція повинна бути прочитана в цілому [30].

На виконання статті 4 Конвенції, що встановлює пряму заборону рабства та примусової праці, зазначені положення повинні тлумачитись таким чином, щоб сприяти внутрішній послідовності та гармонії між її різними нормами. Слід також враховувати будь-які відповідні норми та принципи міжнародного права, що застосовуються у відносинах між Договірними Сторонами за даною Конвенцією. Також, важливо гармонізувати положення Конвенції з іншими нормами міжнародного права, що впливають з відносин на які поширюється дія Конвенції. Правильне тлумачення положень Конвенції дозволить зробити зазначені гарантії більш ефективними.

При тлумаченні понять, передбачених статтею 4 Конвенції, суд спирається на такі міжнародні документи:

1. Конвенція «Про рабство».
2. Додаткова конвенція «Про скасування рабства, торгівля рабів та інституції та практика подібна до рабства».
3. Конвенція Міжнародної організації торгівлі «Про примусове працевлаштування № 29».
4. Конвенція Ради Європи «Про заходи щодо протидії торгівлі людьми».
5. Протокол «Про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї».
6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності.

Складені міжнародно-правові договори виступають дієвим механізмом, незважаючи на давнину їх розробки і прийняття, положення міжнародних договорів тлумачаться з урахуванням сучасних умов, що є необхідним для підтримання більш високих стандартів захисту прав людини. Торгівля людьми за своєю природою та цілями експлуатації базується на здійсненні повноважень, пов'язаних із правом власності, що трактує людей як певний товар, який може відчужуватись. Як правило, живий товар примушують до здійснення примусових дій, в основному за невелику оплату або взагалі характеризується відсутністю будь-якої матеріальної винагороди. Завдяки спостереженням значень положень Конвенції, надається змога дійти до висновку, що до жертви примусової праці обов'язково повинно бути застосовано насильство, погрози для її життя, а також позбавлення жертви у праві вільного пересування. Примусова праця загрожує людській гідності та основним свободам її жертв, що не є сумісним з демократичним суспільством та цінностями, викладеними в Конвенції.

Розглядаючи справи про рабство Європейський суд з прав людини посилається на класичне визначення рабства, яке міститься в Конвенції «Про рабство», а саме:

1. В основу понятійного апарату рабства входить статус людини по відношенні якого здійснюються дії, що походять від права власності;
2. Під рабство розуміються будь-які дії щодо привласнення людини з метою її подальшого продажу, обміну або продажу.

Суд при прийнятті рішення виходить з особистого волевиявлення, так у справі «Сіліадін проти Франції», вісімнадцятирічний заявник стверджував, що він був змушений працювати домашнім слугою п'ятнадцять годин на день без вихідних. Суд встановив, що зазначена праця, яку зазнав заявник є складовою примусової і обов'язкової праці, а не рабства, адже дана ситуація не підпадає під поняття рабства визначені Конвенціями, на яких ґрунтується дана діяльність. Так, заявник був явно позбавлений особистої автономії, але він не утримувався в рабстві, оскільки роботодавець не мав ніяких прав власності щодо заявника. Важливим аспектом захисту порушених прав громадянами є доказовий аспект, адже Суд відмовляє в задоволенні вимог заявників якщо доказів того, що жертва була піддана до певної форми примусової праці недостатньо [31].

Так, Конвенція «Про рабство» забороняє передачу жінки за винагороду, однак практика Європейського суду з прав людини наводить конкретизацію цих положень, яскравим прикладом цього слугує твердження Суду, що хоча батьки і отримали суму грошей у зв'язку з передбачуваним шлюбом своєї доньки, за обставин цієї справи такий грошовий внесок не можна вважати сумою ціни, пов'язаної з передачею права власності, яка призведе до відтворення концепції рабства. У зв'язку з цим Суд неодноразово наголошував, що шлюб має глибоко вкорінені соціальні та культурні відтінки, які можуть суттєво відрізнятися від одного суспільства до іншого, і тому цей платіж можна обґрунтовано прийняти як подарунок

від однієї родини до іншої, що є спільною традицією для багатьох існуючих культур в сучасному суспільстві.

Суд зазначив, що службове становище є специфічною формою примусової або обов'язкової праці. Так, Конвенція наводить твердження про заборони примусової і обов'язкової праці, однак на цьому рівні є законодавчі прогалини, адже зазначені положення не відображають, що мається на увазі під назвою "примусова чи обов'язкова праця", і жодних рекомендацій з цього приводу не можна знайти в різних документах Ради Європи. Тому Суд вимушений керуватись положеннями Конвенції МОП № 29 «Про примусову або обов'язкову працю». В рамках передбаченого міжнародного законодавчого акту примусова праця розуміється як будь-яка робота, що вимагається від людини під загрозою застосування до неї різних форм насилля, в тому числі погроз застосування певного покарання [20].

Дане визначення є відправним пунктом Європейського суду з прав людини для визначення тлумачення ст. 4 Конвенції. Також, при прийнятті справедливого рішення важливо розуміти в різних значеннях поняття робота, праця і робоча сила. Суд підкреслив, що не вся робота, яка вимагається від особи під загрозою покарання, обов'язково є примусовою або обов'язковою працею, яка заборонена положеннями Конвенції. Фактори, які необхідно враховувати, охоплюють тип і обсяг робіт, яку виконує жертва примусової праці. Ці фактори допомагають розрізнити "примусову працю" від звичайної допомоги, яку можна обґрунтовано очікувати від інших членів сім'ї або людей, які проживають разом, наприклад сусіди.

Слово примусовий асоціюється з фізичним або психічним обмеженням, а слово обов'язковий, асоціюється до будь-якої форми законного примусу або обов'язку. Тобто, не завжди обов'язкова праця людини підпадає під склад примусової праці. Наприклад, особа взяла на себе певні зобов'язання надати послуги чи виконати роботу за договором побутового підряду, вочевидь, що за умови невиконання взятих на себе обов'язків особа зазнає санкції, передбачені договором або законом. За

таких обставин, обов'язкове виконання цих санкцій не підпадає під визначення примусової чи обов'язкової роботи, хоча особа виконує умови договору проти своєї волі.

Обов'язковим елементом примусової праці є здійснення дій, що вимагаються від особи під загрозою будь-якого покарання. Отже, він вважає, що "покарання" може стосуватися фізичного насильства чи стриманості, але також може сприйматися більш витонченими формами психологічного характеру, такими як загроза денонсувати жертви поліції чи імміграційних органів, коли їх статус зайнятості є незаконним, що являється важелем за допомогою якого особа самостійно піддається до впливу примусової праці. Ми пропонуємо розглянути дві ситуації, які повно відображають наявність або відсутність погрозу застосування будь-якого покарання.

1. Учня загально-освітньої школи за погану поведінку, примушували щодня вбирати присадибну ділянку школи, погрожуючи йому відрахуванням;
2. Працівники державного підприємства звернулись до керівника зі скаргами про те, що їх примушують працювати понаднормово. Керівник, відповідаючи на скарги, зазначив, що за результатами прийняття на роботу вони надали згоду на понаднормовий робочий графік роботи.

За першим випадком, присутній фактор здійснення учнем примусових дій, поза власною волею, під загрозою відрахування його з навчального закладу, що підпадає під класифікацію злочину примусової праці. За другим випадком фактору примусової чи обов'язкової праці відсутній, адже працівники державного підприємства виконують обов'язки передбачені їх трудовим договором, який вони уклали добровільно. Також, до визначення наявності чи відсутності вчинюваного злочину керівником державного підприємства обумовлюється можливістю працівників розірвати трудовий договір відповідно до порядку, встановленим національним законодавством.

Тобто, за другим випадком дана ситуація не відповідає класифікації примусової чи обов'язкової праці. За таких обставин, Європейський суд з прав людини, при прийнятті рішення, завжди з'ясовує чи мають відношення дії, на які посилається заявник, до примусової чи обов'язкової праці.

На допомогу Суду приходять затверджені стандарти кваліфікації примусових дій, а саме:

- Чи мали місце виконання обов'язків, які не підпадають під сферу звичайної професійної діяльності відповідної особи.
- Чи здійснюються дії за винагороду або за інший компенсаційний чинник.
- Чи підпадають дії особи під певну класифікацію наведеної в міжнародних законодавчих актах, що забороняють примусову працю.
- Чи відповідає обсяг обов'язків до винагороди.

За умовою відсутності матеріальної винагороди за здійснену роботу, судді, при прийнятті рішення, повинні бути цілком впевнені, що особа виконувала певні обов'язки добровільно на безоплатній основі. У справі «Чоудері та інші проти Греції» Суд постановив наявність примусової праці, так як заявники є нелегальними мігрантами, що змушені були працювати у складних фізичних умовах без заробітної плати під наглядом збройних охоронців у промисловості з вирощування суниці в певному регіоні Греції.

Більшістю національних законодавств країн передбачена робота ув'язнених осіб, але примусова праця осіб, що відбувають покарання за кримінальні злочини або робота під час затримання не завжди включає будь-яку роботу, яку слід виконувати під тримання під вартою. При визначенні того, що слід розглядати як роботу, яку потрібно виконувати особам під час тримання під вартою, Суд враховує положення, що існують на законодавчому рівні кожної держави-учасниці. Суд неоднократно зазначав, що робота ув'язнених осіб, яка розрахована на те, щоб допомогти їм приєднатись до суспільства не підпадає до кваліфікації примусової чи обов'язкової праці.

Невизначеним питанням виступає винагорода ув'язнених осіб за виконану роботу. Суд, знову ж таки, враховує правову регламентацію відбування покарання держави-резидента заявника, за яким передбачається наявність чи відсутність виконуваної роботи особами, що відбувають покарання на платній основі. Однак, стала практика Європейського Суду з прав людини передбачає роботу, яку потрібно виконувати під час звичайного утримання під вартою, тобто обов'язкова праця ув'язненими особами, яка не обумовлюється платним характером. Це пояснюється імперативними вимогами «Європейських пенітенціарних (в'язничних) правил», з яких вбачається соціальне забезпечення ув'язнених осіб, а саме: «Наскільки це можливо, працюючі ув'язнені повинні включатися до національної системи соціального забезпечення» [32]. Тому, держави намагаються створити справний механізм виконання зазначеного обов'язку, застосовуючи різноманітні методи.

За національним законодавством Румунії ув'язненні особи, під час відбування покарання, могли обирати між оплачуваною роботою чи роботою за виконання якої строк відбування в'язня скорочувався. Розглядаючи подібні справи, Суд виходив з того що зазначені випадки не стосуються примусової праці, а є прямою формою роботи, що повинна виконуватися під час тримання під вартою. Також, Суд враховує можливість в'язня обирати між оплачуваною роботою чи здійснювати роботу за виконанням якої строк відбуття покарання скорочувався. Важливого значення набирає правове регулювання соціального забезпечення ув'язнених осіб у формах страхування в'язнів, їх пенсійне і медичне забезпечення. За різними державними політиками країн до соціального забезпечення застосовуються різні методи забезпечення в'язнів, що допомагає Суду дійти до правильного рішення під час виявлення ознак примусової праці ув'язнених осіб.

На сьогоднішній день, майже кожна держава націлена на підтримку соціального забезпечення в'язнів, до прикладу належить застосування

положень національного правового поля, що забезпечує ув'язнених осіб отримувати медичну допомогу, в тому числі постраждалих від нещасних випадків, також передбачається праця ув'язнених в рамках програми страхування на випадок безробіття. За таких обставин, Суд пояснив, що обов'язкова робота, виконувана в'язнем, яка не пов'язана з системою соціального забезпечення ув'язнених осіб, відповідно до Європейських пенітенціарних правил повинна розглядатися як «робота, яка повинна здійснюватися під час звичайного тримання під вартою».

Є безліч випадків, коли заявник (ув'язнена особа) скаржився на обов'язок ув'язнених виконувати роботу в рамках роботи, яка повинна здійснюватися під час звичайного тримання під вартою після досягнення пенсійного віку. Так, цікаво чи впливає вік на форми примусової чи обов'язкової праці? Суд, в таких справах, детально вивчає мету виконаної роботи, її характер, ступінь та спосіб виконуваної роботи. Проте, Суд постановив, що робота, яку виконує в'язень пенсійного віку не відповідає ознакам примусової чи обов'язкової праці і що обов'язкова робота, яку виконує заявник під час тюремного ув'язнення, включаючи роботу, яка проводилася після досягнення пенсійного віку, може розглядатися лише як робота, яка повинна здійснюватися під час звичайного тримання під вартою. Прийняття такого рішення було обумовлено застереженнями статті 4 Конвенції, яка передбачає, що робота, здійснювана ув'язненими особами, що потребується в рамках умовного звільнення не містить ознаки примусової роботи.

Цей випадок надає змогу впевнитись в прогалинах законодавства на міжнародному рівні. Так, Конвенцією зазначено, що термін примусова праця не поширюється на законну працю ув'язнених осіб, однак за даним документом не наведені і не врегульовані окремі випадки обов'язкової праці ув'язнених осіб, результатом чого є величезна кількість звернень ув'язнених осіб до Європейського суду з прав людини [33].

Наближеним явищем до правомірної примусової роботи ув'язнених осіб є військова служба або цивільна служба осіб. Так, військова і цивільна служба не підпадає під термін примусова чи обов'язкова робота, що відповідно встановлено Конвенцією. Є безліч кількість нерозпочатих справ, за якими заявники, особливо неповнолітні особи, звертаються до Європейського суду з прав людини вважаючи, що виконання військового обов'язку є роботою, що здійснюється примусово, тобто має ознаки примусової чи обов'язкової праці. На такі звернення Суд відмовляє, водночас пояснюючи відмову в задоволенні вимог тим, що пункт 3 ст. 4 Конвенції має характер прямої дії, тобто норма має чіткі положення за якими вимоги заявників автоматично визнаються необґрунтованими.

Суд постановив, що в цілому обов'язок солдата, який зараховується до проходження військової служби, після досягнення повноліття, подальшого обмеження його свободи та особистих прав не спричиняє до порушення прав в розумінні примусової чи обов'язкової праці, тим паче не відноситься до таких форм примусової праці як торгівля людьми чи рабовласництво. За законодавством меншої кількості держав передбачається право призовника відмовитись від проходження військової служби, за умови виплати встановленої матеріальної компенсації. В таких справах Суд виходить з того, що обмеження положень Конвенції не поширювались на військовослужбовців, оскільки розглядаючи даний пункт в цілому, вбачається що зазначена норма стосується саме до призовників, які відмовляються від виконання військового обов'язку а не на професіональних військовослужбовців.

Також, відокремленим видом службової діяльності є служба, необхідна під час надзвичайної ситуації або катастрофи. Так, пп. с п. 3 ст. 4 Конвенції виключає із застосування терміну примусова і обов'язкова праця будь-яку послугу, що вимагається у випадку надзвичайної ситуації чи лиха, що загрожує життю або добробуту громадськості. Виявляється стала практика Суду, за якою особа виправдовує вчинені кримінальні злочини або

протиправні дії, навіть якщо ці дії підпадають під застосування терміну обов'язкової праці. Суд не застосовував санкцій здійснення протиправних дій особами за обставинами, які погрожували спричинення надзвичайної ситуації або лиха, що загрожує життю або добробуту суспільства.

Окрім цього Конвенцією передбачена будь-яка робота чи служба, яка є частиною звичайних громадянських обов'язків, яка також не підпадає під термін примусової чи обов'язкової праці. На нашу думку, зв'язок примусової праці з роботою і службою, що є частиною звичайних громадянських обов'язків є надскладним, адже з перших спроб дослідження даного елемента не вдається зрозуміти саме про які обов'язки йде мова. Так, наприклад за результатом розгляду справи Штейдель проти Німеччини, Європейський суд з прав людини дійшов до висновку, що обов'язок лікаря брати участь у невідкладній медичній службі не становить обов'язкової або примусової праці, про що оголосив відповідну частину заяви неприйнятною як явно необґрунтовану. Суд вважав за доцільне прийняти негативне рішення для заявника з урахуванням того, що лікар надавав послуги за винагороду та в рамках професійної діяльності лікаря. Суд зауважив що будь-яка робота або послуга, яка є частиною звичайних цивільних обов'язків громадян, включає:

- Обов'язкову службу присяжних.
- Обов'язкову пожежну службу.
- Фінансовий внесок, що підлягає сплаті замість проходження служби, що відноситься до громадських обов'язків.
- Обов'язок проводити безкоштовні медичні огляди.
- Обов'язок брати участь у медичній службі швидкого реагування.
- Юридичні зобов'язання, що пред'являються підприємцями для правильного розрахунку та утримання певних податків, внесків на соціальне страхування тощо.

Є критерії, що обмежують поняття обов'язкової праці, якщо на перший погляд робота немає ніяких ознак примусової чи обов'язкової праці,

насправді ж може мати в корені інші фактори, котрі безпосередньо пов'язані з основними принципами примусової праці. Отже, якщо Суд встановив, що в справі, що розглядається, відсутні ознаки примусової чи обов'язкової праці, це не означає, що інші, присутні факти не підпадають під дію статті 4 Конвенції. Для підтвердження зазначеного твердження виступають справи Ван Дер Муссел проти Бельгії, Зарб Адамі проти Мальти, Карлхеинз Шмидт проти Германії, за якими Суд визнав порушення статті 4 у тісному зв'язку із статтею 14 Конвенції, котра передбачає заборону дискримінації.

Європейським судом з прав людини неоднократно досліджувалось питання застосування національного і міжнародного законодавства договірними державами-членами у сфері заборони примусової праці. Судом було визначено що урядові нормативно-правові акти будуть несумісні з міжнародними документами, що стосується правового регулювання заборони примусової праці, і призведе до його неефективності. Отже, було визнано, що держави мають зобов'язання запровадити відповідні законодавчі акти у відповідність до міжнародних, в тому числі вимагається, щоб держави-члени накладали покарання та судове переслідування будь-якого діяння, спрямованого на підтримку особи в умовах рабства, примусової або обов'язкової праці. Для виконання цього зобов'язання держави-члени повинні встановити законодавчу основу для заборони відповідних дій та покарання таких осіб. У конкретному контексті торгівлі людьми Суд наголосив на необхідності комплексного підходу до боротьби з торгівлею людьми, яка включає заходи щодо запобігання цього кримінального злочину та захисту жертв, а також заходи щодо покарання торговці людьми. На нашу думку, з положень вже перелічених міжнародно-правових актів стає зрозуміло, що договірні держави, включаючи майже всі держави-члени Ради Європи, сформувавши думку, що лише комбінація заходів, що стосуються усіх трьох зазначених аспектів, може бути ефективною зброєю у боротьбі з торгівлею людьми.

Тому Суд підкреслив, що обов'язок карати та переслідувати злочинців у сфері примусової праці є лише одним із аспектів загальної зацікавленості держав-членів щодо боротьби з торгівлею людьми, і що ступінь позитивних зобов'язань, що випливають із статті 4 Конвенції, повинна розглядатися в більш широкому контексті. У зв'язку з цим Суд постановив, що спектр гарантій, встановлених національним законодавством, повинен бути адекватним для забезпечення практичного та ефективного захисту прав жертв або потенційних жертв примусової праці.

Отже, окрім кримінально-правових заходів, для покарання злочинців, стаття 4 Конвенції зобов'язує держав-учасниць запроваджувати належні заходи, викриття таємних зон витоків примусової праці. Крім того, в міграційних правилах держави слід вирішувати наявні проблеми, запроваджуючи певні заохочення, спрощення процесу перетину меж держав, також не слід забувати про толерантність, що допоможе протидіяти примусовій праці.

Важливим моментом є певне правове інформування державних, правоохоронних органів і обов'язково міграційних служб. Суд підкреслив, що вищезазначені принципи однаково важливі, коли мова йде про експлуатацію людей в будь-яких формах та за будь-якими методами. Таким чином, Суд погодився з тим, що суспільно-небезпечні діяння котрі охоплюють експлуатацію людей включає примусову працю. У цьому контексті було підкреслено, що положення Конвенції передбачають обов'язок держав розглядати зазначену категорію захисту основоположних свобод та прав людини у формі введення більш практичних положень до нормативно-правової бази, що дозволить запобігти такому суспільно-негативному явищу як примусова праця, зокрема до яких належать захист потерпілих та розслідування спірних випадків торгівлі людьми. Разом із характеристикою кримінального правопорушення та ефективного судовому переслідуванню будь-якого акту, спрямованого на підтримку особи у такій ситуації. Суд встановив, що законодавство, яке діє на даному етапі, не

забезпечує заявникам практичного та ефективного захисту від поведіння, яке не входить у сферу дії статті 4 Конвенції.

Відома справа «Ранцев проти Кіпру та Росії», за результатом розгляду якої, Суд на підставі доказів, виявив, що Кіпр порушує взяті на себе зобов'язання щодо протидії примусової праці, оскільки, незважаючи на відомі факти розвитку торгівлі людьми на Кіпрі, їх урядова імміграційна політика та недоліки законодавства заохочували торгівлю жінками на Кіпрі, зокрема правові регламентації перетину державних кордонів виступили перепонами на шляху заявника до практичного та ефективного захисту від торгівлі людьми та сексуальної експлуатації [34].

Підсумовуючи, примусова праця як негативне суспільне явище завжди привертала увагу людей з усього світу. Чудовим є сучасне засудження світової спільноти будь-яких дій чи суспільні явища що пригнічують основоположні права і свободи людей, в тому числі всі складові примусової праці. На сьогоднішній день, створені належні механізми подолання примусової праці на різних рівнях і ланках суспільного життя, також існують чинники підтримання і розвитку такого механізму. Цей механізм складається з кожного (ої):

1. Небайдужого громадянина.
2. Підприємства як державної, так і приватної форми власності.
3. Громадських організацій, благодійних фондів.
4. Правоохоронних органів, міграційних служб.
5. Міжнародної організації.
6. Держав як окремої юрисдикції.
7. Співробітництва держав.

Цей механізм виступає сильною зброєю в боротьбі із суспільною хворобою – примусовою працею.

Завдяки дослідженню ролі участі держав, міжнародних організацій, зокрема судової практики Європейського Суду з прав людини, є можливість більш повно відобразити термін примусової та обов'язкової праці, а також

виокремити суспільні процеси, які примусова праця не охоплює. За результатами розгляду впливу зазначених суб'єктів вдалось виявити зв'язок примусової і обов'язкової праці з правовими полями держав та різних ланок суспільства. Як наводилось в даній роботі, міжнародні організації покликані захищати інтереси певних об'єктів, що належать до їх компетенції, ліквідовуючи витоки примусової праці. Хоча кожна міжнародна організація і націлена діяти у визначених напрямків, не охоплюючи всі негативні чинники примусової праці, будь-то окремий захист дітей, підтримання заборони дискримінації жінок чи правове регулювання нелегальних мігрантів, але все ж таки в сукупності діяльність зазначених міжнародних організацій охоплює повністю всі напрямки досліджуваної суспільної хвороби.

Підводячи підсумки, Ми наполягаємо на самостійному національному правовому регулюванні заборони примусової праці кожної держави як на одному із важливих елементів справного механізму подолання примусової праці, а також запобіганню її впливу і створення нових та розвиток практичного значення вже існуючих способів захисту прав, в тому числі і реабілітації жертв примусової праці.

Так, примусова і обов'язкова праця є гострою проблемою суспільства, яка приймає різні форми, і їх загальні риси можуть здаватися абстрактними на перший погляд, проте примусова чи обов'язкова робота кожного другого дня висвітлює кроваві заголовки в історії про торгівлю людьми, тюремне ув'язнення в потайних закладах та подібні до рабства умови здійснюваної праці, в тому числі на плантаціях і навіть в приватних будинках. Важливість деяких ситуацій, описаних у даній роботі вимагає узгодженої програми міжнародних дій яку, на Нашу думку, повинна очолити Міжнародна організація праці.

За дослідженням теми міжнародне-правове регулювання заборони праці Ми вже маємо деякі уявлення про певні методи розробки та втілення в життя такої програми дій, зокрема виявлення загальних підходів та різних її

компонентів. Концентрація спільних зусиль призведе до того, що примусове та обов'язкове працевлаштування буде належати до порядку денного урядів держав та складових МОП, а також міжнародної спільноти в цілому.

Розділ 3 Національне правове регулювання заборони примусової праці

3.1. Конституційні способи захисту охоронюваних прав від злочинів, які містять ознаки примусової праці.

Для повного дослідження питання способу захисту від будь-яких проявів примусової праці слід звернути увагу на правовий напрямок самозахисту фізичної особи, який має на увазі всі правові інструменти захисту від можливих порушень чи вже порушених прав громадян. Так, саме з набуттям незалежності України, законодавець надав громадянам можливість захистити свої права завчасно або відновити їх безпосередньо за наслідками завданих матеріальних чи моральних збитків. Напрямок загального права має певний ряд функцій, зокрема регулятивну, яка має на меті зорганізувати та забезпечити належні суспільні відносини, а також охоронна функція, яка захищає такі відносини від протиправних посягань. Саме завдяки властивостей права було віднайдена правова течія – охорона та захист власних прав, що безпосередньо застосовується проти негативного впливу примусової праці.

Розвиток права є важливим елементом не лише захисту прав, зокрема оспорюваних, а ще відновлення порушених. Національне законодавство України чітко наділяє фізичних осіб правом на захист, а саме статтею 15 Цивільного кодексу України визначено, що кожна людина має право на правовий захист власних інтересів в разі його порушення, зокрема оспорювання. Також, положення цивільного кодексу надають вичерпний перелік передбачених способів захисту прав та можливості їх реалізації, зокрема такі як:

1. Визнання, зміна або припинення права та правових відносин;
2. Відшкодування завданих збитків, що обумовлюється відшкодуванням матеріальної та моральної шкоди;
3. Визнання протиправними дії, рішення та бездіяльність органів державної влади, в тому числі їх посадових осіб;
4. Припинення протиправних дій;

5. Відновлення правового статусу/становища;
6. Примусове виконання обов'язків [35].

На нашу думку, до форм самозахисту фізичної особи належать покладені обов'язки захисту цивільних прав осіб на інших суб'єктів в частині сприяння здійснення такого захисту. До таких суб'єктів відноситься держава в особі Президента України, органи державної влади та місцевого самоврядування, нотаріус, суд та інші. Звісно, перелічені органи діють на підставі та в рамках визначених Конституцією України. Так, фізичні особи за захистом своїх прав можуть звернутись до Президента України, органів державної влади, однак передбачені положення Закону України «Про звернення громадян» надають адресатам цілий місяць для розгляду та надання відповіді на звернення громадян, що робить спосіб захисту цивільних прав фізичної особи передбаченими суб'єктами довготривалим, тобто автоматично недієвим. Проте, перелічені органи діють на законодавчому рівні, для прикладу належить Указ Президента України від 18.02.2002 року №143 "Про заходи щодо подальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян", положеннями якого визначено, що запобігання злочинам, що містять ознаки торгівлі людьми є найголовнішим напрямком роботи правоохоронних органів України [36].

Приватні чи державні нотаріуси захищають цивільні права осіб лише шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом, що не визнається способом захисту фізичної особи від прямого впливу примусової праці.

Найпоширенішим та передбачуваним способом захисту є звернення особи до суду, адже відповідно до закріплених прав громадян Конституцією України, кожен громадянин має право звернутись до національних судів України для захисту свої прав, в тому числі інших інтересів [9]. Саме, органи судової влади можуть захистити цивільне право або інтерес передбачуваним способом, зокрема який встановлений договором, законом чи самостійно судом у визначених законом випадках. Однак, звернення до

суду є, також довготривалим та витратним, що ще раз підтверджує важкість реалізувати захист своїх порушених прав. Так, щоб слідчий домогтись рішення органу судової влади існує певний перелік вимог, який інтерпретується в залежності від виду майнових чи немайнових вимог, таких, як складення позовної заяви, сплата судового збору та інше, що обумовлене найманням досвідченого спеціаліста в сфері права, який не тільки складе необхідний перелік документів для звернення до суду та супроводить судовий процес, що підвищить шанси отримання позитивного рішення суду. За таких обставин, постає питання як саме органи судової влади допомагають відстоювати порушені права людини за наслідками прояву примусової праці.

Ми наголошуємо, що одним із найголовніших та дієвих способів захисту від примусової праці, в незалежності наскільки особа задіяна в суспільно-небезпечних діяннях чи на якому етапі чи в стосунках перебуває особа, їй обов'язково слід звернутись до правоохоронних органів України. Задіяна особа може звернутись за допомогою телефонного зв'язку через гарячу лінію «102», а також у формі передачі листа об'єктом поштового зв'язку або подати чи передати будь-яким можливим способом довільно складену заяву до найближчого відділу поліції із зазначенням всіх обставин підготування чи здійснення суспільного небезпечного діяння. На законодавчому рівні діяльність органів внутрішніх справ націлена на швидке реагування на суспільно-небезпечні діяння, що підтверджується обов'язком співробітників правоохоронних органів реагувати на повідомлення про злочин протягом 24 годин, а саме статтею 214 Кримінального процесуального кодексу України визначено, що слідчий та прокурор зобов'язані прийняти та зареєструвати повідомлення про вчинення суспільно-небезпечного діяння протягом однієї доби від будь-якої особи, або здійснити передбачену низку дій за результатом самостійного виявлення чинників, що вказують про вчинення злочину [37].

Національні органи поліції України зіткнулись з таким негативним явищем як торгівля людьми на початку дев'яностих років минулого сторіччя. Державний уряд України одночасно з інтеграцією міжнародних принципів правового регулювання заборони примусової праці залучається до міжнародного співробітництва держав щодо боротьби торгівлі людьми.

З метою посилення впливу правоохоронних органів, до Кримінального кодексу України інтенсивно вносились зміни, починаючи з 1998 року, тому на сьогоднішній день, як вже наводилось раніше, на законодавчому рівні переслідуються всі можливі суспільно-небезпечні дії, які містять ознаки примусової праці. Водночас, з розвитком законодавчого рівня, в структурах органів внутрішніх справ створено спеціалізовані підрозділи по боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. Після отримання повідомлення про злочин з будь-яких джерел, зокрема самостійного виявлення злочинів, об'єктом яких є примусова праця, слідчі органи поліції розпочинають негайне слідство, збираючи всі наявні обставини та факти, які конкретизують такі злочини, після чого передають всі наявні матеріали кримінальної справи до суду.

Про дієвість звернення до поліції із повідомленням про вчинення суспільно-небезпечного діяння, що притаманна примусовій праці є результативним способом самозахисту, відповідно про що свідчить судова практика. Так, з тексту кримінального вироку Дергачівського районного суду Харківської області по справі №619/4600/15-к від 10 квітня 2017 року вбачається наступне. Обвинувачений здійснив намір використати найману працю неповнолітньої особи з метою отримання прибутку при виконанні будівельних робіт. Обвинувачений дав об'яву у газету щодо надання послуг, а саме виконання будь-яких будівельних робіт та вказав свій контактний телефон. Після того, як на дану об'яву відгукнувся господар будівлі з проханням провести демонтажні роботи на території цього домоволодіння, обвинувачений погодився на це, після чого, маючи умисел щодо експлуатації дитини, розуміючи, що потерпілий є неповнолітнім, без

належної оплати з метою отримання прибутку – залучив останнього до шкідливих та важких умов праці щодо розбирання старої будівлі. Після чого, реалізуючи свій злочинний намір, вони почали розбирати стару будівлю. Обвинувачений залишив неповнолітнього працювати самого, як наслідком, у процесі здійснення будівельних робіт, стався обвал стелі, після чого при неконтрольованому обрушенні стелі та стіни будівлі завалило потерпілого, який отримав тілесні ушкодження у вигляді важкої ускладненої спінальної травми: компресійно - вибухового перелому 2-го поперекового хребця, забою спинного мозку, крововиливу в спинний мозок, нижнього глибокого парапарезу, порушення функцій тазових органів, що згідно висновку судово-медичної експертизи відносяться до тяжких тілесних ушкоджень по критерію небезпеки для життя.

Таким чином, обвинувачений своїми умисними діями, що виразилися у неправомірній експлуатації дитини шляхом використання її праці, що спричинило істотну шкоду для здоров'я дитини, поєднана з використанням дитячої праці в шкідливому виробництві, зокрема беручи до уваги обставини за якими обвинувачений залишив потерпілого здійснювати будівельні роботи самостійно, не забезпечив потерпілого відповідними індивідуальними засобами захисту, не оплатив йому працю, скоїв кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 150 Кримінальним Кодексом України. Таким чином, за передбаченими положеннями мається увазі експлуатація неповнолітньої особи шляхом використання її праці.

Винуватість обвинуваченого у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 150 Кримінального Кодексу України доведена прокурором у повному обсязі і підтверджується встановленими судом фактичними даними, у розумінні вимог ст.ст.84, 85, 86, 87, 94 КПК України, підтверджується наступними дослідженими в судовім засіданні доказами даної кримінальної справи. За таких обставин, обвинуваченого було визнано винним у пред'явленому обвинуваченні у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст.150 КК України, та призначено йому покарання у вигляді чотирьох років

позбавлення волі. Зокрема, цивільний позов законного представника потерпілого було задоволено частково, наслідком чого суд прийняв додаткове рішення стягнути з обвинуваченого на користь потерпілого моральну шкоду у розмірі 100000 гривень, матеріальну шкоду 30000 грн, а також 3000 грн. за правову допомогу [38].

Також, яскравим прикладом дієвості діяльності правоохоронних органів України, слугує вирок Личаківського районного суду міста Львова по справі № 463/493/16-к від 06 лютого 2017 року. З фабули злочину вбачається, що обвинувачена будучи зареєстрованим користувачем соціальної мережі «Вконтакте», через зазначену мережу познайомилась із потерпілою, від якої дізналась, що остання вагітна та після пологів не має наміру залишити дитину в себе на вихованні. В цей час в обвинуваченій виник умисел на вчинення незаконних дій щодо усиновлення дитини з подальшим незаконним переправлення її через державний кордон України з використанням підроблених документів, для реалізації якого, обвинувачена розробила злочинний план, для виконання якого через соціальну мережу «Вконтакте» вступила в злочинну змову з іншими особами.

З метою реалізації розробленого злочинного плану, обвинувачена діючи за попередньою змовою групою осіб домовилась із потерпілою, яка народить, про передачу їм на виховання в сім'ю майбутню дитину, з метою її подальшого вивезення за кордон, на що остання погодилась. З метою усунення перешкод у подальшому оформленні документів новонародженої дитини, у зв'язку із необхідністю отримання згоди батька для вивезення дитини за кордон, виникла потреба в отриманні документів сторонніх осіб для використання їх при народженні дитини. З цією метою обвинувачена залучила до вчинення злочину інших осіб, з якими була знайома та перебувала в довірливих відносинах. За їх допомогою обвинувачена підробила паспорт громадянина України потерпілої, зокрема була підроблена обмінна картка пологового відділення лікарні. На виконання спільного плану дій, обвинувачена здала аналізи та отримала

відповідні медичні документи на прізвище потерпілої. Потерпіла народила дівчинку, виписалась із пологового будинку, зустрілась з обвинуваченою та безоплатно передала їм новонароджену дитину.

З метою реалізації злочинного плану щодо незаконного усиновлення та усунення перешкод для подальшого незаконного вивезення дитини за кордон, обвинувачена здійснила реєстрацію дитини в органах РАГСу та отримала свідоцтво про народження дитини, із зазначенням в документах завідомо неправдивих даних про батьківство. Після чого, обвинувачена, продовжуючи реалізацію злочинного умислу, звернулась з підсобником, про якого внесені завідомо неправдиві відомості про батьківство дитини, до приватного нотаріуса з цілю засвідчити згоду батьків про надання дозволу на тимчасові поїздки новонародженої дитини за кордон. З метою доведення спільного злочинного умислу до кінця, обвинувачена, перебуваючи в пункті пропуску для автомобільного сполучення «Краковець», надала працівникам Мостиського прикордонного загону Західного регіонального управління Державної прикордонної служби України завідомо підроблені документи для перетину державного кордону України, чим обвинувачена вчинила всі дії, спрямовані на незаконне переправлення новонародженої дитини через державний кордон України. Однак, у зв'язку із відсутністю у обвинуваченої паспорта громадянина України для виїзду за кордон, на пункті пропуску для автомобільного сполучення «Краковець» була затримана працівниками прикордонного загону.

Досліджуючи вказану справу, суд визнав обвинувачену винною у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 169, ч. 2 ст. 332, ч. 3 ст. 27 ч. 3 ст. 358 Кримінального Кодексу України і призначив їй наступні покарання:

1. 5 років позбавлення волі відповідно до ч. 2 статті 169 Кримінального кодексу України, положення якої відображають цілковиту заборону неправомірних дій, пов'язаних з усиновленням дитини або передачу її під опіку;

2. 6 років позбавлення волі згідно ч. 2 ст. 332 Кримінального кодексу України, суть якої розкривається у забороні дій щодо організування чи будь-якої підсобництва для неправомірного переправлення осіб через державний кордон.
3. 4 роки позбавлення волі на підставі ч. 3 статті 358 Кримінального кодексу України за підроблення офіційного документу з метою його подальшого використання, в тому числі його збут.

За таких обставин, суд остаточно призначив покарання у виді 6 років позбавлення волі шляхом поглинання більш суворішого покарання менш суворого, керуючись статтею 70 Кримінального Кодексу України [39].

Фабула злочину наступного прикладу судової практики, наводиться за вироком Новозаводського районного суду міста Чернігова по справі № 751/3191/17 від 21 грудня 2017 року. Обвинувачений, діючи на території міста Чернігова, здійснив вербування декількох громадян України з метою їх подальшої сексуальної експлуатації на території Китайської Народної Республіки, з використанням уразливого стану потерпілих. Так, обвинувачений виконуючи дії, пов'язані з вербуванням дівчат серед мешканок Чернігівської області, через профіль «Зиневский Дима» веб-сайту «VK» мережі Інтернет пропонував працевлаштування на території Китайської Народної Республіки. Одна із потерпілих, перебуваючи в уразливому стані через скрутний матеріальний стан, пов'язаний з відсутністю роботи, наявністю боргу у розмірі 50000 грн., маючи на утриманні малолітню дитину та бажаючи працевлаштуватись, отримала від обвинуваченого повідомлення про можливість виїзду до м. Пекін Китайської Народної Республіки з метою надання оплатних сексуальних послуг, які обумовлені високим заробітком та добрими умови проживання. З метою побудити у потерпілої бажання працевлаштуватися на території Китайської Народної Республіки та залучення її до боргової кабали, обвинувачений повідомив, що їй сплатять вартість відкриття візи для в'їзду до Китайської Народної Республіки та вартість перельоту. У результаті

вербування потерпіла погодилась на виліт до Китайської Народної Республіки з метою надання оплатних сексуальних послуг. З метою забезпечення прибуття потерпілої до Китайської Народної Республіки, обвинувачений надав потерпілій вичерпну інформацію про пункт та час відправлення, зокрема здійснив її супровід, завдяки чому був затриманий працівниками поліції на пункті контролю служби авіаційної безпеки.

Обвинувачений своїми діями, що виразились у вербуванні потерпілої, вчиненому з метою сексуальної експлуатації, з використанням її уразливого стану, вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 149 Кримінального Кодексу України. На превеликий жаль, зазначена потерпіла виявилась одною з кількох громадян, яку обвинуваченому вдалося завербувати. Так, потерпіла_2, перебуваючи в уразливому стані через скрутний матеріальний стан, пов'язаний з відсутністю роботи, навчанням на платній основі у вищому навчальному закладі, проживанні в орендованому житлі, дізналась від обвинуваченого про можливість виїзду до Китайської Народної Республіки для надання оплатних сексуальних послуг. За таких обставин, обвинувачений діючи повторно, достовірно знаючи про уразливий стан потерпілої, розповів їй про можливість виїзду до м. Пекін Китайської Народної Республіки з метою надання оплатних сексуальних послуг, обіцяючи при цьому високі заробітки, добрі умови проживання та роботи. Своїми діями, що виразились у вербуванні потерпілої вчиненому з метою сексуальної експлуатації, з використанням уразливого стану потерпілої, повторно, обвинувачений вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 149 Кримінального Кодексу України.

За таких обставин, суд прийняв рішення визнати винним обвинуваченого у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 149, ч. 2 ст. 149 Кримінального Кодексу України і призначити йому покарання у виді 3 років позбавлення волі, відповідно до ч. 1 ст. 149 КК України, положення якої відображають заборону будь-яких форм торгівлі людьми або вчинення інших суспільно-небезпечних діянь, об'єктом яких є

людина, зокрема із використанням засобів насильницького примусу або введення людини в оману. Також, зазначена норма додатково роз'яснює, що експлуатація людини означає всі форми експлуатації, неправомірне використання її праці, залучення людини до боргової кабали, примусова вагітність, усиновлення дитини переслідуючи мету збагачення та інші небезпечні діяння. Особливо слід підкреслити на таких важливих елементах притягнення особи до примусової праці, як використання її уразливим станом через, що людина не в змозі чітко усвідомлювати свої дії, застосування будь-яких існуючих форм насильства, вербування, шантажу, в тому числі використання певного становища особою, від якої жертва примусової праці знаходиться в матеріальній або моральній залежності. залежності [14].

Враховуючи, те що обвинувачений діяв повторно, остаточне рішення суду було прийнято на підставі ст. 70 Кримінального Кодексу України за сукупністю злочинів та поглинанням менш суворої санкції [40].

Що стосується вербувальників та осіб, які спонукають людей вчиняти суспільно-небезпечні діяння, заборона їх діяльності була початковим поштовхом міжнародного механізму щодо правового регулювання заборони примусової праці, що відобразилось у Конвенції Організації Об'єднаних Націй 1949 року «Про боротьбу з торгівлею людьми і експлуатацією проституції третіми особами».

В рамках Конвенції Організації Об'єднаних Націй 1949 року «Про боротьбу з торгівлею людьми і експлуатацією проституції третіми особами», було вирішено про застосування відповідних санкцій до тієї особи, яка за допомогою спокуси, вмовляння та інших інструментів підсобництва вводить потерпілого до сексуальної експлуатації [41]. Так, на сьогоднішній день усі види вербування, такі як вмовляння спонукання, погрози, обіцянки «всі пригнічуються на ні».

Україна, її уряд та небайдужі громадяни роблять усе, аби знищити зазначену суспільну хворобу, що підтверджується діяльністю

Координаційної Ради по боротьбі з торгівлею жінками та дітьми при Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, існування програм протидії примусовій праці, до яких слід віднести затверджену програму Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року» від 24 лютого 2016 року № 111. Протягом строку виконання даної програми передбачається:

1. Здійснення масового інформування цивільного населення щодо можливих способів запобігання потрапляння до форм примусової праці, зокрема про можливість отримання допомоги та подальшої реабілітації;
2. Обов'язкове проведення навчання щодо взаємодії з потерпілими примусової праці серед державних працівників органів державної влади, особливо серед тих, які доволі часто контактують з жертвами примусової праці.
3. Сприяння потерпілим примусової праці подальшого отримання освіти та працевлаштування, в тому числі надання та забезпечення таким жертвам необхідних соціальних благ;
4. Підвищення професійного рівня співробітників правоохоронних органів держави, органів судової інстанції, зокрема в частині посилення спільної діяльності з соціальними службами [42].

Зазначені вище заплановані заходи повинні бути досягнуті до 2020 року, мета програми та способи досягнення визначених цілей є відкритою інформацією з якою може ознайомитись кожен

В рамках реінтеграції потерпілих було ініційовано програму навчання мікро-підприємництва, за якою потерпілі отримали можливість започаткувати більше ніж 79 власних підприємств. Також, слід виокремити наявність договірних відносин України з Росією, Білорусією, Єгиптом, Туркменістаном, Індією, Бразилією та багатьма іншими країнами про взаємну правову допомогу в цивільних і кримінальних справах, зокрема про передачу засуджених осіб. Діяльність перелічених суб'єктів направлена не

лише на застереження злочинів, а ще на реабілітацією жертв таких неправомірних дій. Так, на території України діють незчисленна кількість медичних реабілітаційних центрів, притулків для постраждалих, що є необхідним елементом боротьби з примусовою працею, адже як відображає результат діяльності таких центрів, майже 90 відсотків потерпілих після проходження курсу реінтеграції були працевлаштовані або повернулись до навчання. Ми наголошує на легкості та безоплатності отримання послуг центрів з реабілітації потерпілих осіб від всіх видів примусової праці, потерпілим, їх родичам та друзям слід обов'язково звертатись до таких центрів за допомогою, адже там нададуть консультації з питань протидії впливу будь-яких форм примусової праці, включаючи допомогу потерпілим та надання відповідної інформації щодо належного працевлаштування за кордоном. Зазвичай такі лінії реабілітаційних центрів безкоштовні та додзвонитись можна як зі стаціонарного телефона, так і користуючись будь-яким оператором мобільного зв'язку, які діють на території України.

Також, на території України та її закладах інтенсивно набирає рух тенденція проведення тематичних акцій. Так, до прикладу належить нещодавнє зібрання жителів м. Горіхів на якому організатори розповіли як захистити себе, щоб не стати жертвою торгівлі людьми. Подробиці та результати проведення таких зібрань відображається в одному з інтернет джерелі, де описується про здійснення районним центром соціальних служб для різних верств населення інформаційного заходу, що отримав назву «Протидія торгівлі людьми». Такий захід був проведений для інформування населення, що людина, її життя та здоров'я є найвищою цінністю кожної самостійної держави, тому у маках такого заходу був зроблений наголос не безпечній трудовій міграції громадян України, а також можливі ризики потрапити до впливу форм примусової праці. Результатом проведення таких заходів є розуміння громадян про існуючи форми примусової праці та способи відповідного захисту.

Примусова праця в будь-яких формах її вираження є загально визнаним злочином, до якого може потрапити будь-яка людина. Примусова праця в більшій кількості самостійних держав вважається тяжким злочином, жертв яких нараховується понад 200 мільйонів людей. На території України витоки примусової праці переслідуються Кримінальним кодексом України із зазначенням відповідних санкцій за здійсненні дій, пов'язаних з примусовою працею [43].

Як вбачається з вищенаведеної статистики, діти посідають значне місце як потерпілі примусової праці, тому ми закликаємо батьків не застосовувати насильницькі дії по відношенню до дітей, а також стежити за своїми дітьми за наступними ознаками їх поведінки, що можуть свідчити про здійснений вплив негативних наслідків примусової праці, а саме:

Фізичні ознаки дитини, що піддається насильству:

1. Гематоми, подряпини, синці на тілі;
2. Опіки цигаркою або гарячим посудом, рвані рани і синці у різних формах загоєння;
3. Вивихи суглобів або переломи, втрата зубів, садна;

Слід підкреслити на особливій увазі появі на таких частин тіла дитини наведених ознак фізичного насилля, як щоки, губи, очі, сідниці, стегна, кінчиків пальців. Зокрема, слід звернути увагу на забиті місця на тілі дитини, особливо якщо вони мають виразний контур ремня, руки або сліди укусів чи інших предметів.

Психологічні ознаки насильства:

1. Страх дитини або навпаки демонстрація відсутності страху, що обумовлюється ризиковою, зухвалою та невірноваженою поведінкою;
2. Замкнутість, що відображається у сповільненій мові, відсутності бажання навчатись. Також, замкнутість може бути обумовлена заниженою самооцінкою дитини, уникання однолітків, зокрема почуття тривожності або провини за вчинені дії;

3. Агресивна поведінка дитина, зокрема схильність до люті, руйнування та насильства. Також, до агресивної поведінки дитини належать насильницькі дії по відношенні до слабшого, наприклад до тварин.
4. Страх контактувати з батьками, в тому числі схильність втікати з дому чи мандрувати, в тому числі ознаки психологічного насильства дитини можуть відобразитись у спробах самогубства;
5. Вживання наркотичних та токсичних речовин, алкоголю, тютюнової продукції, зокрема демонстрація швидкого розвитку зрілості дитини;
6. Знижена увага, швидке стомлювання, депресивні розлади або ознаки інших розладів;

Ознаки нехтування дитини батьками:

1. Дитина постійно голодує через відсутність можливості придбати їжу або навпаки дитина надмірно набирає вагу через неправильне харчування;
2. Дитина постійно має втомлений, занедбаний чи хворобливий вид;
3. Дитина постійно носить один і той самий одяг або брудний одяг, в тому числі ознакою економічного насильства над дитиною виступає, якщо дитина одягається не за погодою, що може пояснюватись відсутності відповідної одежі;
4. Дитина постійно запізнюється до навчальних занять або взагалі їх пропускає;
5. У дитини довгий час невиліковні зуби.

Ознаки застосування до дитини сексуального насильства:

1. В першу чергу, залучення дитини до форм примусової праці, особливо до підліткової проституції, що може обумовлюватись наявністю у дитини хвороб, що передаються статевим шляхом або завчасною вагітністю;
2. Відсутність гігієнічного догляду дитини;
3. Сексуальне домагання до людей різного віку, що пояснюється активною сексуальною поведінкою дитини;
4. Уникнення контактів з однолітками;
5. Синці на внутрішній стороні стегон дитини, а також на грудях і сідницях.

Даний перелік ознак насильства над дітьми був розроблений педагогами «Мостищенської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернат І-ІІ ступенів» О. Кочемировською, А. Ходоренко, за модифікацією Ю. Онишка, Л. Смыслової, І. Дубініної [44].

3.2. Правове регулювання заборони примусової праці за особливостями трудового законодавства України.

Причини зародження досліджуваних злочинів, що притаманні в сфері праці, та їх подальшого існування, вкоріненні у великій кількості положень трудового законодавства України, з яких основна частина застаріла. Проте, окрім недієвих норм, збільшують кількісні показники примусової праці недоброзичливі роботодавці, які прямо порушують права працюючих. В сучасних трудових сферах віднайшла себе тенденція примушувати підлеглих звільнитися за власним бажанням, за наслідком чого ключовий принцип добровільність не виконується. Так, як радить керівник громадської приймальні Чернігівського громадського комітету захисту прав людини Наталія Піддубна треба обов'язково себе захистити, якщо тебе примушують звільнитись за власним бажанням [45].

Адже добровільно складена працівником заява про розірвання трудового договору обумовлюється вираженням волевиявлення такого працівника. Способи захисту осіб, що працюють можуть застосовуватись працівником з будь-якого приводу порушення трудового законодавства, зокрема примусової праці. За таких обставин, працівник за результатом порушення його прав має повне право:

1. Звернутись до профспілки, членом якої є працівник. Однак, на превеликий жаль професійні спілки на зараз існують в меншій кількості підприємств, які здійснюють господарську діяльність на території України, адже зазначена норма діє ще з 1971 року і не відповідає досягнутому рівню розвитку трудових відносин;
2. Звернутись до державної служби з питань праці та її територіальних органів, головною метою яких є охорона прав працюючих;
3. Звернутись до прокуратури, яка здійснює нагляд за додержанням конституційних прав громадян;
4. Звернутись до поліції з повідомленням про вчинення суспільно-небезпечного діяння в частині трудових прав.

5. Звернутись до суду.

Працівнику важливо розуміти, що його захист залежить лише від нього. Так, законодавець прямо наділив особу, що працює правом на захист власних трудових прав від порушень і протиправних посягань. Однак, реалізація цього права залежить лише від працюючих, що обумовлене застосуванням правомірних засобів протидії. Такі способи захисту мають відповідати характеру дій, якими воно порушене, в тому числі відповідним наслідкам таких діянь. Працююча особа самостійно втілює передбачене право на захист, особливо в частині звернення до відповідних компетентних органів.

Нездійснення особою права на захист не є підставою для припинення цивільного права, що порушене. Окрім розуміння раціональності використання права на захист, особа повинна чітко розуміти з якого моменту її права були порушенні, в тому числі вид та розмір завданої шкоди. Українське законодавство надає повні роз'яснення на всі перелічені вище питання. Збитками є:

1. Збитки пов'язані із втратою чи пошкодження матеріального предмету, в тому числі витрати, понесені потерпілою стороною для його відновлення. (Фактичні чи реальні збитки);
2. Відшкодування передбачуваних доходів, які потерпіла сторона реально могла отримати за випадком, якби її право не було порушене (Упущена вигода).

Зазвичай, збитки відшкодовуються у повному обсязі, проте договором або положенням відповідного законодавства може бути передбачено відшкодування завданих збитків у меншому або більшому розмірі. Також, важливо розуміти, що шкода може бути відшкодована не тільки способом яким вона була завдана, і в інший спосіб, зокрема, шкода, завдана майну, може відшкодовуватися в натурі. Тобто, у спосіб передання речі того ж роду та тієї ж якості, наприклад полагодження пошкодженої речі.

Важливо виокремити моральну шкоду на яку особа має право на відшкодування, завданої внаслідок порушення її прав. Моральна шкода полягає:

1. У душевних стражданнях, пов'язані завданням неправомірними діями ушкодження здоров'ю потерпілої сторони;
2. У душевних стражданнях, яких потерпіла сторона зазнала через допущення протиправних дій певною особою по відношенню до неї самої, а також до членів її сім'ї чи родичів;
3. Приниження через неправомірні дії іншої особи честі, гідності та ділової репутації;
4. У душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна.

Способи відшкодування моральною шкоди існує достатня кількість. Наприклад, моральна шкода може відшкодуватись будь-яким майном, в тому числі грошми або іншим можливим способом. Слід наголосити, що сума моральної шкоди вираховується національним судом із врахуванням характеру неправомірних дій, які були підставою завдання такої шкоди, в тому числі судом враховуються душевні страждання потерпілої особи. Зрозуміло, що сума завданої моральної шкоди визначається із врахуванням справедливості та розумності, яка обов'язково підлягає відшкодуванню [34].

Україна підтримує міжнародний рух протидії примусової праці на міжнародному рівні та забезпечує справний механізм подолання суспільної хвороби на національному рівні, але все ж таки фізичним особам слід бути обережними та уважними. Дані застереження особливо стосуються українців, які виїжджають працювати за кордон. Через новітню діяльність Президента України в напрямі усунення перешкод в закордонному переміщенні громадян України, особливо загострилась ситуація із масовою еміграцією Українців, особливо до країн-сусідів. За наслідками масової еміграції примусова праця набрала оберти, адже виконавці таких злочинів діють через міжнародні агентства, певні служби чи підприємства, які

займаються кадровою політикою, тобто пошуком співробітників, особливо за кордоном. Так, кожна людина прагне високого рівня оплати за виконану роботу, це й є слабким місцем майбутньої жертви, яке використовують злочинці примусової праці. Мабуть найпоширенішим способом вербування є подібні до цього оголошення: «Робота за кордоном візи оформлення документів». Кожен житель міста Києва звертав увагу або ознайомлювався з такими оголошеннями на вулиці, в метро, газетах, стендах та навіть є випадки, коли незнайомі люди особисто роблять пропозиції щодо гарно оплачуваної роботи за кордоном, одночасно гарантуючи матеріальну допомогу, перевезення та інші послуги з метою зтягнення жертви до боргової кабали. Найчастішими формами експлуатації є нелегальна секс-індустрія, примусова праця, сурогатне материнство, втягнення в злочинну діяльність та примусове донорство.

Ми повторно звертаємо увагу, що жертвами стають як жінки, так і чоловіки, а також діти. Проаналізувавши проблеми українського трудового ринку, нами було складено наступний перелік порад людям, які збираються виїжджати за межі України на заробітки, а саме як не стати жертвою будь-яких витоків примусової праці:

1. При будь-яких обставин не надавайте третім особам свої ідентифікаційні документи, а саме:
  - 1.1. Паспорт громадянина України;
  - 1.2. Закордонний паспорт громадянина України;
  - 1.3. Ідентифікаційний код;
  - 1.4. водійські права;
  - 1.5. Свідоцтво про народження;
  - 1.6. Візи;
  - 1.7. Проїзні документи;
  - 1.8. Фотографії;
  - 1.9. Трудовий договір;
  - 1.10. Інші документи, що можуть ідентифікувати особу.

Торгівці людьми не повертають ідентифікуючі документи «майбутнього працівника», що виступає дієвим способом втягнення особи до боргової кабали, адже остання позбавляється максимальної кількості способів захисту від таких випадків, зокрема отримати відповідні документи для повернення на територію України. Одночасно, злочинці примусової праці використовують документи особи в інших злочинах. Наперед слід наголосити особам завчасно здійснити копії ідентифікуючих документів, із додатковим нотаріальним засвідченням, що дозволить особі захистити себе більш дієво та швидше.

2. Пам'ятайте, що на території України діють громадські організації із протидії примусової праці, які нададуть наявну чи додаткову вичерпну інформацію щодо закордонного підприємства, яке цікавить «майбутнього працівника»;
3. Візьміть із собою на переговори з агентством, службою, підприємством чи третьою особою щодо працевлаштування за кордоном або навчання, спеціаліста у сфері права чи довірену особу, яка допоможе ознайомитись з діяльністю агентства через відповідні українські реєстри, в тому числі з відповідними документами підприємства.
4. Керуйтеся чинним трудовим законодавством України, згідно якого працевлаштування здійснюється з обов'язковим укладанням письмового трудового договору. Додатково, трудовий договір повинен бути складений зрозумілою для працівника мовою, з обов'язковим наданням йому другого примірника;
5. Пам'ятайте, право на роботу за кордоном надає виключно робоча віза, термін якої є обмеженим. Не користуйтеся послугами незнайомих, які пропонують послуги щодо продовження терміну робочої візи. За результатом недотримання порад щодо оформлення та продовження терміну робочої візи, працівник може бути визнаний в іноземній країні, як особа яка перебуває на території певної держави без достатніх на це підстав, через що вона негайно буде депортована.

6. Обов'язково залиште своїм родичам копії документів перелічених вище, із зазначенням вичерпної інформації про роботодавця;
7. За умови виникнення певних застережливих ситуацій закордонному працівнику слід звернутись до посольства або консульства України, що знаходяться в країні перебування, зокрема можна звернутись до Міністерства закордонних справ України. Повну інформацію про місцезнаходження та номери телефонів, зокрема гарячої лінії можна знайти на офіційних сайтах перелічених органів.
8. Скористайтесь мобільними додатками, які розробляються з метою попередження злочинів примусової праці. Так, благодійний фонд La Strada презентував у Мультикультурному центрі, що знаходиться у Варшаві мобільний додаток «SAFE». За його допомогою громадяни перед прийняттям рішення про працевлаштування за кордоном можуть більше дізнатись про витоки примусової праці у відповідному регіоні, зокрема про правові способи відповідного захисту.
Вже наведений мобільний додаток зорієнтований на людей різних верств населення та віку, який розповість як належним чином треба підготуватись для виїзду за кордон [46].

Злочинці примусової праці змушують українців працювати за кордоном, перетворюючи їх в рабів неправомірними методами, користуючись їх скрутним матеріальним становищем, невизначеними бажаннями та іншими психологічними засобами вербування. Зі звітів міжнародних організацій протидії примусової праці вбачається, що найчастіше українців піддають впливу різним видам примусової праці відправляючи їх до Російської Федеративної Республіки, Іраку, Іспанії, Туреччині, Китайської Народної Республіки, Чехії, особливо в останній час дана ситуація загострилась у Польщі. Не кожна людина зустрічалась із поняттям примусової праці особисто, незважаючи на це, навіть в Україні громадяни таких країн, як Молдови, Узбекистану, Пакистану, Камеруну, Азербайджану виступають жертвами примусової праці, яких примушують

працювати на будівництві, виробництві, у сільському господарстві, доглядати за хворими, крім того, їх змушують жебракувати.

Україна є учасницею багатьох міжнародних договорів, які передбачають заборону примусової праці. Реалізацію таких приписів ми можемо навести з діючих положень трудового законодавства України. Так, відповідно до статті 31 Кодексу законів про працю України працівник повинен виконувати тільки ту роботу, яка передбачена трудовим договором, тому відповідно роботодавець має право діяти лише в рамках такого трудового договору. Також, основна частина трудових норм направлена на захист осіб, що працюють, прикладом існують заборони роботодавця вчиняти певні дії щодо підлеглого без відповідної його згоди, так частиною 1 статті 32 Кодексу законів про працю України передбачено, що без згоди працівника не допускається його переведення на іншу спеціальність того ж самого підприємства чи переведення на роботу до іншого підприємства [47].

Відіграють важливу роль внутрішні трудові правила підприємства, зокрема до яких включаються статут та інші засновницькі документи суб'єкта господарювання, які складаються керівництвом підприємства з урахуванням специфіки здійснюваної діяльності, але все ж таки положення перелічених документів ніяким чином не можуть суперечити міжнародним актам, що забороняють примусову працю або національним, таким як наведена раніше стаття 43 Конституції України та положення Кодексу законів про працю України, в тому числі стаття 9, яка прямо визнає умови трудових договорів, які погіршують становище працівників недійсними [47].

За результатом дослідження правового регулювання заборони примусової праці слід зробити правильний висновок, що примусова праця це не лише проституція чи виконання небажаних наказів роботодавця, дані приклади являються лише одним із багатьох способів експлуатації людей. Примусова праця означає сучасне рабство, в якому людей використовують в різних напрямків суспільного життя. Тому, підсумовуючи розгляд даного

питання корисно навести перелік загальних правил, які допоможуть не стати жертвою злочинної примусової праці.

1. Не слід вважати, що жертвами примусової праці стають лише особи, які погоджуються на неправомірне вербування злочинців через скрутний матеріальний стан чи через неосвіченість. Як вбачається з вищенаведеної статистики значне місце серед потерпілих примусової праці посідають люди, які мають середню або незакінчену вищу освіту. Висновком даного правила є те, що кожен із нас може захворіти суспільною хворобою.
2. Вербувальники примусової праці не завжди діють умисно, тобто людину можуть затягнути у примусову пастку його друзі чи родичі, у вигляді порад щодо певної праці або посади, які побачили на дошці оголошень чи порекомендувати «поїхати за кордон на заробітки». Отримуючи дані пропозиції користуйтеся вищенаведеними порадами. Ми наголошуємо на ретельному вивченні кожної пропозиції щодо працевлаштування, особливо за кордоном, навіть якщо таку пропозицію робить довірена особа.
3. Твердження, що «Негативний вплив примусової праці розповсюджується лише за кордоном» є хибним. Україна не є виключенням, кожен зустрічав дітей, які жебракують на вулицях міста чи випадки коли безробітних вмовляють або пропонують їм нову роботу, яка пізніше виявляється пасткою примусової праці.
4. Виконайте максимально превентивну функцію перед виїздом за кордон з метою працювати, навчатись або подорожувати, зокрема користуйтеся наведеними вище порадами, адже виїжджаючи за кордон людина наражає себе на небезпеку.
5. На сьогодні, злочинці примусової праці винаходять більш дієві способи обману і вербування на які піддаються освічені люди. Помилково вважати, що зі мною або з моїми родичами цього не станеться,

негативний вплив примусової праці можна уникнути тільки знаючи про цей ризик і знаючи, як себе захистити.

6. Є достатня кількість небайдужих людей, зокрема які об'єднані в громадські організації, що виступає можливістю для потерпілих примусової праці отримати допомогу. Допомога перелічених суб'єктів охоплює всі фактори примусової праці, що має на меті попередити її вплив та реабілітувати жертв. Така допомога є безкоштовною та анонімною, яка включає:
  - 6.1. Психологічну реабілітацію людини;
  - 6.2. Медичну допомогу;
  - 6.3. Юридичну допомогу;
  - 6.4. Допомогу сім'ям постраждалих;
  - 6.5. Подальше професійне навчання потерпілої особи.
7. Жертви примусової праці через власну боязнь, які обумовлені погрозами чи шантажем різного характеру, зокрема кримінальної відповідальності чи депортації не можуть звернутись за допомогою. Проте, ми закликаємо обов'язково звернутись за допомогою та пам'ятати, що в кожній людині є шанс повернутись до дому.

Підсумовуючи, право громадян України на захист від усіх форм насильства гарантується статтями 28, 52 Конституції України, відповідно до яких ніхто не може бути залучений до будь-яких форм примусової праці та інших дій, що пригнічують честь та гідність людини [9]. Користуючись зазначеним твердженням ми закликаємо батьків не застосовувати в сім'ї насильницькі дії, які зможуть пізніше відобразитись на моральному та фізичному здоров'ї дитини, адже злочинці примусової праці безжалісні та психічно-хворі люди, найчастіше над якими з дитинства застосовували насильство. Також, закликаємо інших людей, якщо Вам відомо про застосування насильницьких дій в сім'ї друзів, родичів чи сусідів обов'язково повідомите про це органам правоохоронної діяльності за допомогою телефону гарячої лінії 102, за телефонами гарячої лінії для дітей:

0 800 500 225 або 772 з мобільного, а також за телефонами Національної гарячої лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації: 0 800 500 335 або 386 з мобільного [48]. Перелічені гарячі лінії працюють цілодобово.

Для правильного розуміння які дії прийнято вважати насильницькими, слід звернутись до положень Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а саме домашнім насильством визнаються дії, що вчиняються в сім'ї, які мають ознаки сексуального, економічного, фізичного чи психологічного насильства, особливо по відношенню до дітей, в тому числі погрози щодо застосування такого насильства [49]. Отже, під насильницькими діями над дитиною слід розуміти знущання над дитиною, завдання шкоди її здоров'ю, в тому числі погроза застосування такої шкоди. Залякування дитини, через що вона стає ізольованою від суспільства чи обмеження дитини у спілкуванні з однолітками. Також, нехтування необхідних потреб дитини, порушення її статевої недоторканості або використання праці дитини чи її експлуатації з метою отримання певної винагороди.

З інтернет джерел наводиться пам'ятка учням щодо насилля, яка містить на меті донести до кожної дитини, те що насильство, зокрема здійснене батьками не є нормою життя. Так, слід завжди пам'ятати, що насильство – це неприпустима річ у стосунках людей.

1. У сім'ї діти мають право на поважне ставлення;
2. За умов загострених ситуацій між батьками таких як суперечок, особливо в стані алкогольного сп'яніння, дотримуйтесь правил безпеки, а саме вашим найголовнішим завданням є не допомога чи захист одного з батьків, а якомога швидше сховатися, залишити дім на невизначений час, а також покликати на допомогу дорослих;
3. Діти мають право на захист;
4. Доречним буде розповісти про потребуєчі проблеми друзям, вчителям, шкільному психологу, а також співробітнику поліції.

5. Діти мають право висловлювати і відстоювати свою думку. Висловлювання осуду щодо насильницьких дій є правильне розуміння дитини щодо насильства.
6. Важливо донести дітям те, що постійний контроль, приниження, примушування до неправомірних дій є насильством;
7. Не вважайте, що діти заслужили на негативне ставлення.
8. Батькам слід пам'ятати, що методу фізичного покарання дитини не існує, адже такі неправомірні дії передбачені законодавством як заборонені, зокрема положеннями статті 150 Сімейного кодексу зазначений повний перелік обов'язків батьків щодо виховання та розвитку дитини, а саме:
  - 8.1. Батьки зобов'язані виховувати дитину у дусі проявлення поваги до інших людей, зокрема дитина повинна рости у любові до своєї родини, народу та Батьківщини.
  - 8.2. Батьки зобов'язані забезпечити подальший належний фізичний та духовний розвиток дитини, зокрема забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти;
  - 8.3. Батьки позбавлені права залучати дитину до будь-яких форм експлуатації, що обумовлюється накладеним обов'язком батьків поважати дитину;
  - 8.4. Забороняється застосування будь-яких видів покарання, що принижують честь та гідність дитини [50].

Важливо, щоб дитина мала змогу розрізнати погані та добрі дії, з одночасним розумінням, що будь-які дії, що принижують людську гідність, – є поганими діями.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Як вже зазначалось, основна мета міжнародно-правового регулювання заборони примусової праці полягає в цілковитій забороні повалення найвищої цінності міжнародної спільноти, а саме основоположних прав людей. Кожна країна визнає недоторканність і безпеку своїх громадян як підґрунтя існування та розвитку кожної держави. Україна не є виключенням, так основний закон країни відображає людину як основною ланкою держави і суспільства в цілому, тому дотримання принципів забезпечення немайнових прав громадян, є першочерговим завданням кожної держави.

Дослідивши «Міжнародно-правове регулювання заборони примусової праці» можемо зробити наступні узагальнюючі висновки та пропозиції:

1. Виявлено напрямки вдосконалення способів захисту прав не тільки працюючих, а ще особлива увага була приділена найслабкшій ланці суспільства, а саме: розробка та вдосконалення існуючого міжнародного-правового та внутрішньодержавного регулювання заборони примусової праці, зокрема вдосконалення прав людини та найбільш вразливої групи населення - дітей;
2. Надана оцінка результативності міжнародного співробітництва держав у сфері захисту прав працюючих як для України так і для держав, що займають впливове місце на міжнародній арені;
3. Проаналізовано існуючу ситуацію примусої праці на міжнародній арені, яка присутня на сучасному етапі і виявлено причини існування ринку примусової праці, до яких можемо віднести наступні: понаднормова робоча діяльність, низький рівень прожиткового мінімуму громадян, відсутність захисту безпеки на робочому місці працівника, випадки вчинення кримінальних злочинів у сфері оподаткування керівниками підприємств;
4. Висвітлено основні етапи розвитку примусової праці та вже здійснені способи її ліквідації спільною діяльністю самостійних держав, а саме: поняття рабство з'явилося з появою цивілізації, при створенні вільних міст та появи надлишкових продуктів, став своєрідним поштовхом розвитку

широкого кола ремесел та поява потреби у дешевій робочій силі. Правове регулювання статусу рабів було ще у стародавній Греції, Афінах та Спарті. У середні віки церква почала виступати на захист прав рабів. У той час, коли держави у повному обсязі використовували «привілегії» від використання рабів. Починаючи з середини 18 століття, держави та державо подібні утворення почали боротьбу за позбавлення нелюдського відношення до рабів та саме викоренення цього напрямку діяльності. Історія розвитку рабовласницького режиму перебувала потребу в законодавчому закріпленні скасування примусової праці людей чи навпаки її прийнятті, проте, на сьогодні, створено безліч законодавчих актів прямої дії, які забороняють будь яке насильство над людьми. Жахи суспільних злочинів у сфері примусової праці весь час розвиваються та не залишаються непоміченими, причини їх існування зрозумілі урядам держав і небайдужим до цієї суспільної хвороби організаціям та окремим громадянам, однак попри прагнення існуючих інститутів боротьби з різними формами примусової праці, справний механізм ліквідації ринку попиту дешевої робочої сили ще не створено;

5. Визначена роль інституційного механізму міжнародно-правового регулювання заборони примусової праці, в тому числі міжнародних урядових організацій та їх нормативно-правових актів. Завдяки чому, нам вдалось надати об'єктивну оцінку результативності діяльності не тільки суб'єктам міжнародно-правового регулювання заборони примусової праці, а ще таким окремим суб'єктам, як небайдужий громадянин, підприємство як державної, так і приватної форми власності, громадської організації та благодійного фонду, а також правоохоронних органів і міграційних служб.

Особливо слід виокремити направлену діяльність Міжнародної організації праці словами Івона Штара - представника Адміністративної ради Міжнародного Бюро праці у червні 1991 року. Підтверджуючи свою прихильність ідеалам Міжнародної організації праці Івон Штар наголошував на необхідності застосування вироблених механізмів МОП до

вимогам сучасного досягнутого рівня розвитку світової спільноти, а саме: «Розробка міжнародних трудових норм і технічне співробітництво повинні відповідати новим вимогам, а специфіка організації у трудовій та соціальних сферах повинна відповідати кардинально економічним проблемам часу» [51]. Наведені проблеми існують серед положень українського трудового законодавства, що лише означає недієвість передбачуваних способів захисту прав працюючих.

Завдяки дослідженню направленої діяльності кожного зазначеного суб'єкта нам вдалось відобразити належно-створений механізми подолання примусової праці на різних рівнях і ланках суспільного життя, зокрема чинники, що підтримують розвиток такого механізму. На сьогоднішній день, цей механізм виступає сильною зброєю в боротьбі із суспільною хворобою – примусовою працею. Зокрема, з діяльності суб'єктів міжнародно-правового регулювання заборони примусової праці вбачається охоплення всього негативного впливу примусової праці, в супереч обмеженої компетенції та вузької спеціалізації та направленості даних суб'єктів. Саме так, кожен суб'єкт націлений діяти у визначених напрямків, не охоплюючи всі негативні чинники примусової праці, будь-то окремий захист дітей, підтримання заборони дискримінації жінок чи правове регулювання нелегальних мігрантів, але передбачена діяльність загалом передбачає цілковите знищення сучасної хвороби суспільства.

6. Були розкриті теоретичні засади та моделі існуючих ринків примусової праці, зокрема попиту дешевої робочої сили. Визначено сектори примусової праці, до яких ми можемо віднести наступні: державна примусова праця, сексуальна експлуатація та приватна примусова праця. Загалом, до секторів примусової праці люди можуть потрапляти різними шляхами: добровільно, облігація праці або борговий зв'язок, викрадення, потрапляння у полон тощо;

7. Визначена сьогоденна ситуація примусової праці на території України та її негативний вплив на громадян держави, а саме: На окупованих

територіях України загострюється ситуація, пов'язана з торгівлею людьми. Про це розповідає представник державного уряду України Володимир Сльченко на засіданні Ради безпеки Організації Об'єднаних Націй. За його доповіддю стає зрозумілим, що громадяни окупованих територій стали більш вразливими до експлуатації. В. Сльченко підкреслив, що внутрішньо-переміщені особи часто стають жертвами торгівлі людьми, а також піддаються до інших форм примусової праці. Передбачені порушення корінних прав і свобод громадян залишаються непоміченими через відсутність належної уваги таких міжнародних організацій, як Міжнародного комітету Червоного Хреста, Місії Організації Об'єднаних Націй з моніторингу прав людини в Україні, ЮНІСЕФ та інших. Як було наголошено, результат спільної роботи залежить від зусиль всіх зацікавлених сторін;

8. Здійснено порівняльно-правовий аналіз міжнародно-правових актів як найбільш впливового методу запобігання примусової праці, адже саме завдяки дослідженню причин і напрямків розвитку примусової праці міжнародній спільноті, єдиними зусиллями вдається досягти успіхів, однак лише у зменшенні показників певних форм примусової праці. Кожен нормативно-правовий акт міжнародного значення, звіт міжнародної організації чи доповідь представників уряду демонструє умови за яких подолання примусової праці можливе. Такою мовою виступає поєднання політичної волі та узгоджених зусиль з боку міжнародного співтовариства, ряду міністерств, соціальних партнерів та неурядових організацій, за допомогою яких примусову працю можна скасувати.

9. Вдалось визначити фактори розвитку примусової праці та можливі засоби їх ліквідації. Серед факторів розвитку ми можемо назвати: низький рівень життя, нелегальна міграція та інші несприятливі умови. Міжнародне співтовариство, застосовує всі можливі превентивні заходи, для запобігання випадкам застосування примусової праці: розробка та затвердження міжнародно-правового регулювання заборони застосування

примусової праці, численні конференції з питань подальшого розвитку як міжнародного так і внутрішньо державного регулювання заборони та запровадження і подальше вдосконалення законодавчих актів держав у регулюванні і забороні застосування примусової праці;

10. Висвітлений безмежний вклад Європейського суду з прав людини до міжнародно-правового регулювання заборони примусової праці, діяльність якого надала можливість більш повно відобразити термін примусової та обов'язкової праці, а також виокремити суспільні процеси, які примусова праця не охоплює. За результатом дослідження багаторічної судової практики Європейського суду з прав людини нам вдалось виявити зв'язок примусової і обов'язкової праці з правовими полями держав та різних ланок суспільства з урахуванням різноманіття складеними віковими традиціями народів та їх законодавчої бази.

11. Проведено аналіз державної політики правового регулювання заборони праці нерозвинутих держав. На сьогоднішній день, існує безмежна кількість діючих національних норм закону, положення міжнародних договорів які безпосередньо розроблені з єдиною метою – створити справний механізм подолання суспільно-небезпечних явищ, які присутні в сфері міжнародно-правового регулювання заборони примусової праці, що є важливим аспектом для світового розвитку країн, зокрема їх єдності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Рабство в Афинах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radio-angusht.ru/rabstvo-v-afinah/>.
2. Bales K. The Social Psychology of Modern Slavery / Scientific American Vol. 286 № 4, April 2002. – 80-88 p.
3. «Португалия и рабовладение» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pereulki.com/2017/09/rabstvo/>.
4. «Проблемы местного самоуправления» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.samoupravlenie.ru/slaves.php>.
5. Bales K. Disposable People: New Slavery in the Global Economy. 2-nd ed. Berkeley, CA: University of California Press, 2004. – 288 p.
6. «Закон про рабів утікачів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Закон_про_рабів-утікачів.
7. Всесвітня історія: підруч. для учн. загальноосв. навч. закл. – вид. Аксіома / І. А. Коляда, 2017. – 68 с.
8. «Міжнародний стандарт. Соціальна відповідальність SA 8000» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0015697-07/para013#o13>.
9. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/para4303#n4303>.
10. Міжнародний пакт про громадські і політичні права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
11. «Ельченко сообщил об ужасах торговли людьми на Донбассе» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://24tv.ua/ru/elchenko_soobshhil_ob_uzhasah_torgovli_ljudmi_na_donbasse_n892650.
12. «Stop the traffick» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.stophetraffik.org/about-human-trafficking/the-scale-of-human-trafficking/>.

13. Протокол «Про запобігання та припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791.
14. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/paran2#n2>.
15. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
16. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
17. «Debt bondage remains the most prevalent form of forced labour worldwide – New UN report» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=20504&LangID=E>.
18. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>.
19. Декларація Міжнародної організації праці «Основні принципи та права у світі праці» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_260.
20. Конвенція «Про примусову чи обов'язкову працю N 29» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_136.
21. Конвенція «Про рабство» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_857.
22. «Про Управління» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vienna.mfa.gov.ua/ua/ukraine-io/unodc/about>.
23. «Статистика примусової праці і сучасного рабства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/policy-areas/statistics/lang--en/index.htm>.

24. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
25. Додаткова конвенція про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв подібних до рабства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_160.
26. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
27. Протокол «Про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_791.
28. Конвенція «Про права дитини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
29. Конвенція «Про захист прав людини і основоположних свобод» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
30. Віденська конвенція «Про право міжнародних договорів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_118.
31. «Комюніке Секретаря Європейського суду з прав людини щодо рішення у справі "Сільяден проти Франції"» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/1B2F9CDD6221E830C325712C004ED5BB>.
32. Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_032.
33. «Заборона рабства та примусової праці (привести приклад рішення ЄСПЛ в конкретній справі)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.shatarska.in.ua/5-zaborona-rabstva-ta-primusovoï-praci-privesti-priklad-rishennya-yespl-v-konkretnij-spravi/>.

- 34.«Постановление ЕСПЧ Ранцев против Кипра и России» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://roseurosud.org/r/st-1/postanovlenie-espch-rantsev-protiv-kipra-i-rossii>.
- 35.Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
- 36.Указ Президента України «Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян» № 143/2002 від 18.02.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/143/2002>.
- 37.Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/paran2036#n2036>.
- 38.Вирок Дергачівського районного суду Харківської області по справі №619/4600/15-к від 10 квітня 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65910732>.
- 39.Вирок Личаківського районного суду міста Львова по справі №463/493/16-к від 02 лютого 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64527701>.
- 40.Вирок Новозаводського районного суду міста Чернігова по справі №751/3191/17 від 21 грудня 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71225701>.
- 41.Конвенція «Про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_162.
- 42.Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року» № 111 від 24 лютого 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/111-2016-п>.
- 43.«Горохівчанам розповіли як захистити себе, щоб не стати жертвою торгівлі людьми» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://gorohiv.rayon.in.ua/news/43842-gorohivchanam-rozpovili-iaak-zahistiti-sebe-shchob-ne-stati-zhertvoiu-torgivli-liudmi>.

44.«Насильство. Як захистити себе» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mostishche.in.ua/насильство-як-захистити-себе/>.

45.«ЗАХИСТИ СЕБЕ, ЯКЩО ТЕБЕ ПРИМУШУЮТЬ ЗВІЛЬНИТИСЯ ЗА «ВЛАСНИМ» БАЖАННЯМ!» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravoonline.org.ua/site/kbase/c/24/category/trudovi-vidnosini/t/264/title/zahisti-sebe-yakshcho-tebe-primushuyut-zvilnitisya-za-vlasni>.

46.«Для українських заробітчан розробили мобільний додаток» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svitua.com.ua/news/201611/1217-ukrayinskyh-zarobitchan-rozrobyly-mobilnyu-dodatok>.

47.Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page>.

48.«Домашнее насилие в Украине: куда обращаться за помощью» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ivetta.ua/domashnee-nasilie-v-ukraine-kuda-obrashhatsya-za-pomoshhyu/>.

49.Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.

50. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

51.Прокопенко В.І Трудове право України.-Х.: Консум, 1998. - 360 с.